

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sara Lindell

Anordnande av förvaltarskap

Den praktiska tillämpningen av
11 kap. 7 § föräldrabalken

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Titti Mattsson
Termin för examen: HT12

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsningar	10
1.5 Uppsatsens fortsatta disposition	10
2 HISTORISK BAKGRUND	11
2.1 Inledning	11
2.2 Omyndigförklaring	11
2.3 Förvaltarskapets införande	12
3 GÄLLANDE RÄTT	15
3.1 Förvaltarskapets anordnande	15
3.1.1 Inledning	15
3.1.2 Processen och utredningen i ärenden om förvaltarskapsanordnande	15
3.1.2.1 Initiativrätt, anmälningsplikt och beslutskompetens	15
3.1.2.2 Utredningen i ärendet	16
3.1.3 Grunderna för förvaltarskapsförordnande	18
3.1.3.1 Inledning	18
3.1.3.2 Ur stånd att vårda sig eller sin egendom – det funktionella rekvisitet	19
3.1.3.3 Det medicinska rekvisitet	20
3.1.3.4 Spärregeln – Principen om minsta ingripande åtgärd	23
3.1.3.5 Anpassning till den enskildes behov	27
3.2 Förvaltarskapets verkningar	29
3.2.1 Huvudmannens rättshandlingsförmåga och förvaltarens behörighet	29
3.3 Sammanfattning	31

4	ANALYS – PRAKTISK TILLÄMPNING	33
4.1	Inledning	33
4.2	De funktionella och medicinska rekvisiten	34
4.2.1	Utgångspunkter	34
4.2.2	Rättsfall 1	34
4.2.2.1	Reflektioner	35
4.2.3	Rättsfall 2	35
4.2.3.1	Reflektioner	36
4.3	Principen om minsta ingripande åtgärd	37
4.3.1	Utgångspunkter	37
4.3.2	Rättsfall 1	37
4.3.2.1	Reflektioner	39
4.3.3	Rättsfall 2	40
4.3.3.1	Reflektioner	41
4.3.4	Rättsfall 3	41
4.3.4.1	Reflektioner	42
4.3.5	Rättsfall 4	43
4.3.5.1	Reflektioner	44
4.3.6	Rättsfall 5	44
4.3.6.1	Reflektioner	46
4.4	Anpassning efter den enskildes behov	47
4.4.1	Utgångspunkter	47
4.4.2	Rättsfall 1	47
4.4.2.1	Reflektioner	49
4.4.3	Rättsfall 2	49
4.4.3.1	Reflektioner	50
4.4.4	Rättsfall 3	51
4.4.4.1	Reflektioner	52
5	ANALYS	53
5.1	Gällande rätt och tillämpning	53
5.2	Tillämpningens ändamålsenlighet	56
5.2.1	Slutsats	60
5.2.2	Avslutande reflektion	60
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	61
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	63

Summary

The purpose of this essay is to examine the arrangement of adult guardianship for people with impaired decision-making capacity, and to illustrate the effects of such an arrangement. The essay presents the conditions for the arrangement of adult guardianship and how the conditions are interpreted. It further analyzes the application in Swedish courts of the relevant provisions and whether the application is appropriate in relation to the provisions purpose and the legislator's intentions.

The adult guardianship institute was intended to provide for a flexible institute that would meet the protection needs of people with impaired capacity. Meanwhile, an important principle is that an adult guardianship should not constitute a greater infringement of the privacy of individuals than what is clearly justified. Consequently, an adult guardianship should only be used as a last resort when other measures are insufficient, and it shall also be adjusted to meet the specific needs of the individual.

A guardianship gives someone the legal authority to make decisions for another person who does not have the capacity to make their own necessary decisions. Conditions that must be met for a guardianship to be arranged are specified in Chapter 11 section 7 Child and Parents Code, referring to Chapter 11 section 4 Child and Parents Code. For someone to be appointed a guardian it is, to begin with, required that he is suffering from illness, psychological disorder, weakened state of health or similar. This is discussed in the thesis as "the medical condition". Secondly, the individual must, because of his medical condition, be incapable to care for himself or his property. The defining condition is treated as "the functional condition". Third, adult guardianship is not to be provided if the individual's needs can be met through any other less intrusive measures. This condition is treated as the "principle of least intrusive measures". In addition to these conditions, an adult guardianship shall be adapted to the individual's specific needs and can be restricted differently to meet the needs of the individual.

The practical application's effectiveness in relation to the intentions of the legislators is assessed based on a study of cases where court decisions from the Court of Appeal of Skåne and Blekinge are analyzed. The legislative protection function is closely related to the assessment of the functional condition ie. if the individual is unable to care for himself or his property, and hence has a specific need for help. Assessments of this condition are made almost entirely from the medical examination, which usually consists of a medical certificate, which is obtained in the case. However, a thorough discussion of the functional condition is not carried out by the court. Consequently, there might be shortcomings in how the individual's need of help and protection are investigated. The legislator's intention, that an adult guardianship should only be used as a last resort when no other measures are sufficient, is analyzed mainly from the principle of least intrusive

measures. To summarize, the application seems predominantly appropriate, but there arises some ambiguity in which circumstances that are to be considered in the assessment of the condition and if there is a possibility that adult guardianship can be used as a measure to bring about a certain change in the individual circumstances which the individual opposes. Regarding the flexibility of the adult guardianship institute this is mainly analyzed based on the adaptation requirement. This condition is also closely linked to the principle of minimum intervention measure. The practical application for flexibility in how guardianship can be arranged appears, based on the study, as predominantly appropriate.

Sammanfattning

Den här uppsatsen har som syfte att undersöka förvaltarens anordnande och belysa verkningarna av ett sådant anordnande. I uppsatsen utreds vilka grunderna för anordnande av förvaltare är och hur dessa tolkas enligt gällande rätt. Vidare analyseras hur den praktiska tillämpningen av föräldrabalkens relevanta bestämmelser ser ut samt huruvida tillämpningen är ändamålsenlig i förhållande till bestämmelsernas syfte och lagstiftarens intentioner.

Lagstiftarens intentioner har varit att förvaltarensinstitutet ska vara ett flexibelt institut som kan tillgodose det skyddsbehov som individer med nedsatt beslutsförmåga är i behov av. Samtidigt är en viktig princip att förvaltarens institut inte ska utgöra ett större ingrepp i den enskildes integritet än vad som är klart motiverat. Härav följer dels att förvaltarens institut ska användas endast som en sista utväg när andra åtgärder inte är tillräckliga, dels att förvaltarens institut ska anpassas så att det utgör ett så litet ingrepp som möjligt för den enskilde.

För den som får en förvaltare innebär detta att denne förlorar sin rättshandlingsförmåga i alla de angelägenheter som omfattas av förvaltarens institut. De förutsättningar som måste vara uppfyllda för att förvaltarens institut ska kunna anordnas anges i 11 kap. 7 § FB, med hänvisning till 11 kap. 4 § FB. För att någon ska få förvaltarens institut krävs för det första att denne lider av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller annat liknande förhållande. Detta behandlas i uppsatsen som ”det medicinska rekvisitet”. För det andra ska den enskilde på grund av sitt hälsotillstånd vara ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Med begreppet ”ur stånd” avses en oförmåga att på olika sätt hantera beslut. Rekvisitetet behandlas i uppsatsen som ”det funktionella rekvisitet”. För det tredje får förvaltarens institut inte anordnas om den enskildes hjälpbehov kan tillgodoses genom godmanskap eller genom någon annan mindre ingripande åtgärd. Detta rekvisitet behandlas i uppsatsen som ”principen om minsta ingripande åtgärd”. Dessutom ska förvaltarens institut anpassas efter den enskildes specifika behov och kan begränsas för att inte utgöra ett större ingrepp i den enskildes integritet än vad som kan anses klart befogat.

Den praktiska tillämpningens ändamålsenlighet i förhållande till lagstiftarens intentioner behandlas utifrån en kvalitativ rättsfallsstudie där beslut från Hovrätten över Skåne och Blekinge analyseras. Vad gäller lagstiftningens skyddsfunktion kan sägas att denna hänger nära samman med bedömningen av det funktionella rekvisitetet, dvs. om den enskilde är ur stånd att vårda sig själv eller sin egendom och därav har ett specifikt hjälpbehov. Studien har visat att bedömningen av rekvisitetet görs i stort sett helt och hållet utifrån den medicinska utredningen som ofta utgörs av ett läkarintyg. Mot denna bakgrund kan det tänkas finnas vissa brister i hur den enskildes hjälp- och skyddsbehov utreds. Vad gäller lagstiftarens intention att förvaltarens institut ska användas som en sista utväg när inga andra mindre ingripande åtgärder är tillräckliga, analyseras detta främst utifrån principen om minsta

ingripande åtgärd. Det kan framhållas att det av studien visats att tillämpningen i denna del i stor mån framstår som ändamålsenlig, men att det uppkommer vissa oklarheter angående vilka omständigheter som kan och ska vägas in i bedömningen av rekvisitet och i vilken mån förvaltarskapet kan användas som åtgärd för att få till en viss ändring i den enskildes förhållanden som den enskilde motsätter sig. Beträffande flexibiliteten i förvaltar-skapsinstitutet analyseras detta främst utifrån det anpassningskrav som uppställs. Detta krav hänger även nära samman med principen om minsta ingripande åtgärd. Den praktiska tillämpningen avseende flexibiliteten i hur förvaltar-skap kan anordnas framstår, utifrån studien, som till stora delar ändamålsenligt.

Förord

Jag är lyckligt lottad som har förmånen att vara omgiven av så många varma, omtänksamma och stöttande människor. De senaste 4,5 åren har varit en ständig berg- och dalbana. Många dagar har förgyllts av lyckorus, pirr i magen, spänning och framtidstro. Andra dagar har varit fyllda med ångest och överklighetskänslor. Men nu är det dags att kliva ur vagnen. Inlämnandet av denna examensuppsats innebär slutet på min studietid, men också början på någonting nytt, spännande och verkligt.

Först och främst, tack Marcus!

Tack till min familj för att ni alltid finns där och tror på mig. Särskilt tack till Nora och Elise för att ni är en oändlig källa till inspiration.

Tack till alla vänner som har varit med under utbildningens gång. Både nyfunna och gamla. Tack för att ni har stöttat och hejat på. Tack för allt roligt vi har gjort. Ett särskilt tack till de vänner som hjälpt mig med korrekturläsning och kommit med värdefulla synpunkter på uppsatsen.

Jag är också tacksam över att under min studietid ha fått vara en del av Juristjouren. Arbetet i föreningen har varit en stor inspirationskälla till denna uppsats. Tack till er som varit en del av detta.

Jag vill även rikta ett stort tack till min handledare Titti Mattsson för en mycket god handledning. Tack för att du har gett mig tips och idéer till förbättringar av denna uppsats.

Lund, januari 2013

Sara Lindell

Förkortningar

AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
Dir.	Direktiv
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalk (1949:381)
HD	Högsta domstolen
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Vuxna människor kan av olika skäl ha en mer eller mindre begränsad funktionsförmåga som avspeglas i bristande kapacitet att sköta egna, personliga eller ekonomiska, angelägenheter. Dessa personer kan ha behov av hjälp på olika sätt. Dels med att bli försedda med de rättigheter som tillkommer dem, dels med att inte skada sig själva genom oöverlagt eller insiktslöst handlande och dels mot att bli utnyttjade av människor i deras omgivning.¹ Fram till 1989 var det under vissa förutsättningar möjligt att omyndigförklara den som inte bedömdes klara av att ta hand om sina angelägenheter. Som alternativ hjälpåtgärd fanns främst godmanskapet. En omyndigförklaring innebar långtgående konsekvenser för den enskilde som i stort sett omfattades av samma bestämmelser som den som inte uppnått myndighetsålder. Detta innebar bl.a. att den omyndigförklarades rösträtt gick förlorad. Omyndigförklaringen ersattes så småningom av förvaltarskapet, som tillsammans med godmanskapet idag är de institut som står till buds för att tillgodose hjälpbehovet för den grupp som avses.

Den som inte själv kan bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person kan under vissa förutsättningar få en god man eller en förvaltare förordnad åt sig för att få hjälp med dessa angelägenheter. För att godmanskap ska anordnas krävs i princip samtycke från den hjälpbehövande. Godmanskapet innebär inte att den hjälpbehövandes rättshandlingsförmåga påverkas, vilket i praktiken innebär att huvudmannens samtycke krävs för sådana rättshandlingar som den gode mannen företar å dennes vägnar.

I det fall en person är ur stånd att vårda sig eller sin egendom och ett godmanskap inte anses tillräckligt kan under vissa förutsättningar istället en förvaltare förordnas åt den hjälpbehövande. Omyndigförklaringens rättsverkningar var mer långtgående än förvaltarskapets. Emellertid innebär även ett förvaltarskapsförordnande ett stort ingrepp i den hjälpbehövandes liv. Verkningarna av ett förvaltarskapsförordnande kan vara omfattande och innebär en begränsning av den hjälpbehövandes rättshandlingsförmåga.

Det finns inte någon färsk, rikstäckande statistik över antalet personer som har en förvaltare förordnad för sig.² 2004 var antalet anordnade godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB 56 145 och antalet anordnade förvaltarskap 6258.³ Jämfört med statistik från år 2000 kan en ökning av antalet anordnade ställföreträdarskap skönjas. Antalet godmanskap uppgick då till 51 398 och antalet förvaltarskap till 4784.⁴ Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare utgick i sitt slutbetänkande från att det år 2004 fanns mellan

---

¹ SOU 2004:112, s. 430.

² Dir. 2012:16, s. 6.

³ RiR 2006:5, s. 30, med hänvisning till statistik från Statisticon AB 2005.

⁴ SOU 2004:112, s. 370, med hänvisning till statistik från Svenska Kommunförbundet ("Statistik år 2000 avseende antal godmanskap och förvaltarskap").

130 000 - 170 000 vuxna personer med mer eller mindre nedsatt beslutsförmåga i Sverige. En siffra som förväntas stiga de närmaste årtiondena, på grund av att allt fler personer drabbas av demenssjukdomar.⁵

Personer i behov av god man eller förvaltare är personer som på olika sätt och av olika anledningar har svårt att ta hand om sig själva, sköta sin ekonomi eller hävda sina rättigheter. Reglerna om godmanskap och förvaltarskap ska fungera som en skyddslagstiftning för denna grupp i samhället. Förvaltarskapet får, som sagt, långtgående konsekvenser för den enskilde och utgör ett stort ingrepp i en människas liv. Att det kan sägas vara en skyddsvärd, eller svag, grupp i samhället som blir föremål för sådana ingrepp gör det måhända än mer viktigt att undersöka hur förfarandet vid förvaltarskapets anordnande går till och vilka konsekvenserna av ett sådant anordnande är. I denna uppsats ska undersökas hur 11 kap. 7 § FB tillämpas i praktiken. Undersökningar av hur bestämmelserna om anordnande av förvaltarskap tillämpas i praktiken har inte tidigare gjorts. Sådana studier är emellertid nödvändiga för att ändamålsenligheten i tillämpningen och rätts säkerheten för de enskilda som berörs av lagstiftningen ska kunna bedömas.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka förvaltarskapets anordnande och belysa verkningarna av ett sådant anordnande. I uppsatsen ska utredas vilka grunderna för anordnande av förvaltarskap är och hur dessa tolkas enligt gällande rätt. Vidare är syftet att analysera hur den praktiska tillämpningen av föräldrabalkens relevanta bestämmelser kan se ut. För att syftet skall kunna uppfyllas krävs att ett antal frågeställningar besvaras. De frågeställningar jag har valt att arbeta utifrån är:

- Vilka är grunderna för förvaltarskapsanordnande enligt gällande rätt? Vilka rekvisit uppställs och hur tolkas de?
- Hur tillämpas bestämmelserna om förvaltarskapets anordnande i de hovrättsavgöranden som undersökts i uppsatsen?
- Är tillämpningen av 11 kap. 7 § FB ändamålsenlig i förhållande till bestämmelsens syfte och lagstiftarens intentioner?

1.3 Metod och material

I uppsatsen används främst en rättsdogmatisk metod, vilken innebär att rättskällor, dvs. lagtext, förarbeten, doktrin och praxis studeras för att ge

---

⁵ SOU 2004:112, s. 422.

svar på vad som är gällande rätt inom det undersökta området. Den lagstiftning som behandlar förvaltarens anordnande finns i 11 kap. FB. Bestämmelser som rör verkningarna av ett anordnande m.m. finns främst i 11, 12 och 14 kap. FB. Vidare används de förarbeten som ligger till grund för den aktuella lagstiftningen. Även praxis från överrätt kommer att beröras för att fastställa gällande rätt. Praxis på området är dock begränsad. Få fall som rör själva grunderna för anordnande av förvaltare har prövats i högsta instans. Även doktrinen på området är relativt begränsad. Torbjörn Odlöws avhandling *Ställföreträdare för vuxna – kamrer eller handledare*, är en viktig källa för detta arbete. I övrigt utgörs litteraturen som går att finna på området främst av handböcker för gode män och förvaltare, vilka inte i någon närmare utsträckning behandlar grunderna för ett förvaltarens anordnande. Därtill finns lagkommentarer att tillgå. Dessa är i princip helt grundade på förarbeten, och utgör därför ingen primär källa i detta arbete.

För att besvara frågeställningarna och uppfylla uppsatsens syfte utförs även en empirisk undersökning där en kvalitativ metod används. En sådan metod innebär att ett fåtal domar studeras och analyseras djupgående. Den kvalitativa metoden skiljer sig från den kvantitativa metoden som innebär att ett större antal domar studeras för att kunna urskilja generella drag och tendenser i rättstillämpningen.⁶ Den kvalitativa metoden är här att föredra av praktiska skäl. Syftet med den empiriska undersökningen är inte att försöka klarlägga gällande rätt. Syftet är istället att ge exempel på hur lagstiftningen tillämpas i praktiken.

Jag har valt att studera hur den praktiska tillämpningen av de aktuella lagbestämmelserna har sett ut på Hovrätten över Skåne och Blekinge. Jag har valt att göra denna avgränsning av praktiska och utrymmesmässiga skäl. I min urvalsprocess har jag valt att utgå från avgöranden från år 2007 och framåt. Ärenden som rör förvaltare är i domstolens databas kategoriserade under ”övriga ärenden”. För att begränsa urvalet har jag endast valt att söka efter mål som har beviljats prövningstillstånd i hovrätten. Från år 2007 fram till hösten 2012 hade hovrätten över Skåne och Blekinge meddelat prövningstillstånd i ärenden som rör förvaltare i över 65 fall. Alla dessa ärenden rörde emellertid inte anordnandet av förvaltare. Ärenden som rör andra frågor t.ex. byte av förvaltare eller arvode till förvaltare, har sällats bort. Även ärenden som av olika anledningar har avvisats, t.ex. på grund av att den klagande inte har kompletterat sitt överklagande, bortses ifrån. I flera fall har ärenden återförvisats till tingsrätt på grund av att den klagande återtagit ett tidigare medgivande till att förvaltare anordnas för vederbörande. Även dessa ärenden har sällats bort. Totalt återstår 39 beslut som rör anordnande, upphörande och omprövning av förvaltare. Av dessa har jag valt ut 10 mål som är lämpade för en djupare analys. Anledningen till att inte alla 39 avgöranden analyseras är dels av praktiska skäl, dels av kvalitativa skäl, eftersom vissa avgöranden inte lämpar sig för en djupare analys.

---

⁶ Bryman, s. 340 ff.

Urvalet av vilka avgöranden som ska behandlas mer ingående har gjorts utifrån följande kriterier:

- Hovrätten har motiverat beslutet mer självständigt och inte enbart fastställt underrättens beslut.
- Rättsfallet behandlar något av kriterierna som uppställs för förvaltarskap på ett någorlunda pedagogiskt och tydligt sätt.

Att jag har valt att begränsa mig till avgöranden där hovrätten inte endast fastställt underrättens beslut är främst på grund av att materialet ska vara tillräckligt omfattande för att lämpa sig för djupare analyser av rättsfallen. 22 beslut har valts bort mot bakgrund av detta uppställda kriterium. Även det andra kriteriet har uppställts med anledning av att materialet i så stor mån som möjligt ska lämpa sig för en mer djupgående analys.

1.4 Avgränsningar

Som redan angivits kommer frågor rörande godmanskapet inte beröras närmare. Det kan emellertid krävas att godmanskapet i viss mån förklaras för att tydligare kunna förklara förvaltarskapets anordnande och verkningar, varför godmanskapet i viss mån ändå kan komma att beröras.

Uppsatsens syfte tar i första hand sikte på frågor kring förvaltarskapets anordnande. Frågor om vem som utses till förvaltare, förvaltning av egendom, tillsyn över förvaltare etc. behandlas inte i uppsatsen. Däremot behandlas i viss mån verkan av ett anordnat förvaltarskap. Detta för att läsaren ska få en bättre förståelse för vad det innebär för den enskilde att få förvaltare.

1.5 Uppsatsens fortsatta disposition

Uppsatsen består av tre delar. Den första delen, som följer efter detta inledande avsnitt, utgör den rättsdogmatiska delen. I denna del ska rättsläget på området klargöras med hjälp av de olika rättskällorna. Denna första del är indelad i två huvudkapitel. I andra kapitlet följer en historisk bakgrund till dagens lagstiftning. Därefter behandlas i tredje kapitlet gällande rätt i den del som kan kopplas till anordnande av förvaltarskap samt verkningarna av ett sådant anordnande. I uppsatsens andra del kommer resultatet av den empiriska undersökningen behandlas. I den tredje och avslutande delen sammanställs och analyseras materialet. Här besvaras även de i uppsatsen uppställda frågeställningarna.

2 Historisk bakgrund

2.1 Inledning

I följande kapitel kommer den historiska utvecklingen vad gäller förvaltar-skapsinstitutet beskrivas. I denna historiska återblick beskrivs även det tidigare institutet omyndigförklaring. Syftet är att visa åt vilket håll lagstiftningen rört sig vad gäller bakomliggande motiv och värderingar samt att få en ökad förståelse för hur dagens regelverk ser ut och varför det ser ut på detta sätt.

2.2 Omyndigförklaring

Fram till år 1989 fanns det enligt svensk rätt möjlighet att under vissa förutsättningar omyndigförklara personer som uppnått myndighetsålder, men som av olika anledningar bedömdes vara ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Redan i landskapslagarna fanns bestämmelser om att behörigheten att föra sin egen talan i vissa fall kunde begränsas. För den som led av raseri och för andra sinnessvaga skulle fränder, liksom för ”öfvermage” eller omyndiga, tala och svara.⁷ I 1734 års lag placerades bestämmelser gällande förmynderskap och ställföreträdare i ärvdabalken. Dessa regler var i princip i bruk ända fram till införandet av 1924 års förmynderskapslag.⁸ Förutsättningarna för omyndigförklaring lydde enligt 1734 års lags ärvdabalks 19 kap. 4 § enligt följande. ”Är någon för vanvett, slöseri eller andra orsaker ur stånd att vårda gods sitt, varde under förmyndare ställd.”⁹ I enlighet med denna reglering kunde domstolen försätta en person under förvaltare om denne ansågs vara ur stånd att vårda sitt gods, oavsett vad orsaken till den bristande förmågan var.¹⁰

Vid införandet av 1924 års förmynderskapslag fann man anledning att i lagen ange förutsättningarna för omyndigförklaring så noggrant och fullständigt som möjligt. Detta för att den tidigare formuleringen gav domstolarna en alltför vidsträckt prövningsrätt i en fråga som för den enskilde ansågs utgöra ett betydelsefullt ingrepp i medborgerliga fri- och rättigheter. Grundförutsättningen för en omyndigförklaring skulle även fortsättningsvis vara att en person hade en mer eller mindre bristande förmåga att själv vårda sig eller sin egendom. Därtill kom lagstiftaren nu att reglera vilka olika orsaker till hjälpbehovet som skulle utgöra grund för omyndigförklaring. Dessa grunder var bl.a. psykisk rubbning, slöseri eller grov vanvård av egendom

---

⁷ Winroth, s. 25 med hänvisningar. Med ”öfvermage” åsyftas person som var oförmögen att svara för sig själv, se Odlöw, s. 107.

⁸ Odlöw, s. 106.

⁹ NJA II 1924 s. 224. Se vidare Winroth, s. 23 ff. ang. grunderna för omyndigförklaring enligt 1924 års lag.

¹⁰ SOU 1970:67, s. 56.

och missbruk av rusgivande medel.¹¹ För någon som blivit omyndigförklarad gällde i stort sett motsvarande regler angående rättslig handlingsförmåga som för någon som ännu inte uppnått myndig ålder.¹² Huvudregeln enligt 5 kap. 1 § 1924 års förmynderskapslag var att en omyndig inte själv kunde råda över sin egendom eller åta sig förbindelser. Undantagen liknar i stort de som gäller dels för en omyndig person idag och dels för en person som idag har förordnats förvaltare.

Bestämmelserna om omyndigförklaring fördes vid föräldrabalkens tillkomst år 1949 in i denna utan att några förändringar i sak gjordes.¹³ År 1964 tillsattes förmynderskapsutredningen med uppdrag att se över förmynderskapslagstiftningen.¹⁴ Utredningen resulterade i 1974 års reform som bland annat innebar att grunderna för omyndigförklaring begränsades, medan möjligheterna att förordna god man för den hjälpbehövande vidgades. Vissa grunder för omyndigförklaring, såsom slöseri, missbruk och omyndigförklaring efter egen begäran eller samtycke på grund av sjukdom, försvagat hälsotillstånd, lyte eller oerfarenhet, togs bort, eftersom de ansågs ha sitt ursprung i en äldre tids värderingar. Samtidigt vidgades alltså möjligheterna att förordna god man. God man kunde nu förordnas även för en person vars sjukdomstillstånd inte var av övergående natur.¹⁵

2.3 Förvaltarens införande

Resultaten av 1974 års reform föll ut väl. Antalet omyndigförklaringar minskade, vilket ansågs glädjande med hänsyn till de allvarliga konsekvenser en sådan åtgärd hade för den enskilde.¹⁶ I linje med dessa tankar gavs en utredning i uppdrag att ytterligare se över lagstiftningen om förmynderskap och godmanskap.¹⁷ Genom ett tilläggsdirektiv fick utredningen även i uppdrag att undersöka om institutet omyndigförklaring kunde avskaffas.¹⁸

Av utredningens delbetänkande som behandlar frågan om omyndigförklaringens upphävande framgår bland annat att utredaren ansåg att omyndigförklaringen, så som den var utformad, hade alltför negativa verkningar för den enskilde. Det var framförallt den förlorade rösträtten som ansågs vara en alltför ingripande konsekvens för den som blivit omyndigförklarad, men även sociala faktorer. En omyndigförklaring ansågs i många fall kunna få allvarliga följder för den omyndigförklarades psykiska tillstånd och försvåra en social anpassning. Personer med mentala handikapp ansågs kunna påver-

---

¹¹ NJA II 1924 s. 223 ff.

¹² NJA II 1924 s. 221.

¹³ Odlöv, s. 106.

¹⁴ SOU 1970:67 s. 3 och 31 ff.

¹⁵ Prop. 1974:142, s. 115 ff.

¹⁶ SOU 1986:50, s. 168.

¹⁷ Se dir. 1984:35.

¹⁸ Se dir. 1985:55.

kas starkt negativt av vetskapen om att de berövats rättigheter som tillkommer personer utan mentala handikapp.¹⁹

En annan nackdel med omyndigförklaringen som lyftes fram i delbetänkandet var att det uppfattades som egendomligt att personer som var så gravt handikappade eller sjuka att de helt saknade förmåga att kommunicera en viljeyttring ofta förblev myndiga, medan personer som var mindre gravt handikappade eller sjuka och därmed hade förmåga att vara mer aktiva i vissa fall blev omyndigförklarade.²⁰ Vidare ansåg utredningen att omyndigförklaringen som institut till stor del speglade en äldre tids värderingar som inte överrensstämde med det synsätt som kommit till uttryck i senare tillkommen sociallagstiftning som bygger på att alla människor har kunskaper, erfarenheter och förmågor som är viktiga för samhället och att människors aktiva deltagande i samhället ska främjas.²¹

Mot denna bakgrund föreslog utredningen att omyndigförklaringen som institut skulle avskaffas. Ett sådant avskaffande krävde emellertid att omyndigförklaringens skyddsfunktion tillgodosågs på något annat sätt. Skyddet och hjälpen för personer som på grund av sjukdom eller av andra anledningar saknade förmåga att själva ha hand om sina angelägenheter ansågs inte kunna tillgodoses i tillräcklig mån genom existerande social- och omsorgslagstiftning eller genom möjligheterna att ogiltigförklara avtal som slutits under inflytande av rubbad självsverksamhet m.m.²² Lösningen som föreslogs var ett förvaltarskapsinstitut, beskrivet som ett förstärkt godmansinstitut, som skulle vara mer anpassat till varje hjälpbehövandes behov. Det nya institutet skulle, till skillnad från omyndigförklaringen, inte rikta sig mot den enskildes person utan ta mera direkt sikte på förvaltningen av den hjälpbehövandes egendom eller bevakning av viss rättslig eller ekonomisk angelägenhet. Således skulle den enskilde slippa den stämpel det tidigare kunde innebära att bli omyndigförklarad.²³ I enlighet med utredningens förslag genomfördes 1988 års reform, som således innebar att institutet omyndigförklaring togs bort och ersattes av förvaltarskapsinstitutet.²⁴

Vissa förändringar av förvaltarskapsreglerna har även genomförts genom reformer år 1995 och år 2009. 1995 års reform syftade till att modernisera reglerna kring ställföreträdarens förvaltning av egendom och tillsynen över sådan förvaltning.²⁵ Lagstiftaren ville förenkla regelsystemet och undvika onödig byråkrati, utan att för den skull åsidosätta berättigade skyddsintressen.²⁶ Dessutom flyttades vissa frågor, som ansågs vara av övervägande förvaltningsnatur, över från domstolarna till förvaltningsmyndigheter.²⁷ Be-
träffande prövningar av anordnande, omprövning eller upphörande av för-

---

¹⁹ SOU 1986:50, s. 168.

²⁰ SOU 1986:50, s. 168.

²¹ SOU 1986:50, s. 168.

²² SOU 1986:50, s. 169 f.

²³ SOU 1986:50, s. 179 f.

²⁴ Se prop. 1987/88:124, s. 130 ff.

²⁵ Prop. 1993/94:251, s. 1.

²⁶ Prop. 1993/94:251, s. 99 och 137 ff.

²⁷ Prop. 1993/94:251, s. 1.

valtarskap beslutades att dessa skulle ligga kvar hos domstolarna medan frågor om förordnande och entledigande flyttades över till överförmyndaren, även om domstolarna behöll sin behörighet att besluta även i dessa frågor.²⁸

Även 2009 års reform tog till stor del sikte på ställföreträdarens förvaltning av egendom och tillsynen över sådan förvaltning. Regeländringar genomfördes som hade till syfte att stärka det ekonomiska skyddet för enskilda.²⁹ Dessutom förlängdes tidsfristen inom vilken en enskild kan väcka skadeståndstalan mot en ställföreträdare.³⁰

Den historiska utvecklingen gällande ställföreträdarskap för personer som inte har ansetts kunna sköta sina angelägenheter i olika hänseenden har, i takt med en förändrad samhälls- och människosyn, i stora delar förändrats. Fokus för förändringarna har dels varit att minimera den kränkning som det innebär att förlora bestämmanderätten över sina egna angelägenheter, dels att bevara lagstiftningens skyddsfunktion. Utvecklingen har härmed gått från ett system där vissa hjälpbehövande personer omyndigförklarades, vilket innebar att dessa på ett mycket ingripande sätt förlorade sin rättshandlingsförmåga, till ett system med ett mer behovsanpassat förvaltarskapsinstitut.

---

²⁸ Prop. 1993/94: 251, s. 154.

²⁹ Prop. 2007/08:150, s. 48 ff.

³⁰ Prop. 2007/08:150, s. 50 ff.

3 Gällande rätt

3.1 Förvaltarens anordnande

3.1.1 Inledning

I denna del ska gällande rätt angående förvaltarens anordnande behandlas. Först ska bestämmelser som rör själva processen och utredningen i ärenden om anordnande av förvaltarens klargöras. Detta för att ge läsaren en ökad förståelse för domstolsprövningen och för att i större mån förmedla en helhetsbild. I ett andra avsnitt kommer grunderna för förvaltarens anordnande att analyseras. Det är här huvudfokus ligger i denna del av uppsatsen. Slutligen ska även verkningarna av förvaltarens anordnande behandlas. Även detta görs för att läsaren ska få en större förståelse för förvaltarens betydelse och för att förmedla en helhetsbild.

3.1.2 Processen och utredningen i ärenden om förvaltarens anordnande

3.1.2.1 Initiativrätt, anmälningsplikt och beslutskompetens

Att det är allmän domstol som ska besluta huruvida förvaltarens anordnande ska göras framgår av 11 kap. 7 § FB. Anordnande av förvaltarens anordnande tar sikte på beslut om att en person ska ha förvaltare förordnad för sig, medan förordnande av förvaltare tar sikte på att man utser en viss individ som ska utföra uppdraget. När domstolen beslutar att förvaltarens anordnande ska göras ska domstolen även förordna en förvaltare att utföra uppdraget. Ska en förvaltare förordnas i något annat sammanhang än vid domstolens beslut om anordnande ska överförmyndaren besluta om förordnandet.³¹

En ansökan som gäller anordnande av förvaltarens anordnande får göras av förmyndare, av den som ansökan avser, om denne fyllt 16 år, av dennes make, sambo eller närmaste släktingar samt av överförmyndaren.³² Med begreppet ”närmaste släktingar” kan avses bröstarvingar, föräldrar och syskon. Det är inte nödvändigt att den som ansöker om att förvaltarens anordnande ska göras för den hjälpbehövande är den som i släktskapshänseende står denne allra närmast.³³ En ansökan om anordnande av förvaltarens anordnande får dessutom göras av den som är förordnad som god man enligt 11 kap. 4 § FB.³⁴ Att så sker kan bli aktuellt när ett förordnat godmanskap inte fungerar, exempelvis på grund av kolliderande rättshandlingar, dvs. rättshandlingar den för vars skull frågan om förvaltarens anordnande aktualiserats företar som kolliderar med en ställföreträdare.

---

³¹ 11 kap. 7 § 4 st. FB.

³² 11 kap. 15 § 1 st. FB.

³³ Prop. 1987/88:124, s. 175.

³⁴ 11 kap. 15 § 2 st. FB.

res åtgärder.³⁵ Rätten ska självmant ta upp frågor om anordnande av förvaltare när det finns anledning till det. När det gäller förordnande av förvaltare har överförmyndaren samma skyldighet.³⁶ Överförmyndarens skyldighet omfattar såväl att ta initiativ till anordnande av ställföreträdarskap när rätten ska besluta härom, som förordnande i ett senare skede som det åligger överförmyndaren att besluta om.³⁷

Om en förvaltare inte längre behövs ska domstol besluta att förvaltarens uppgifter ska upphöra.³⁸ Ska förvaltarens uppgifter inte upphöra utan det t.ex. är fråga om entledigande av en viss förvaltare, beslutar överförmyndaren härom.³⁹ Ansökan om ett förvaltarens upphörande eller en förvaltarens entledigande får göras av den personkrets varom stadgas i 11 kap. 15 § 1 st. FB och av den förordnade förvaltaren.⁴⁰ Även vad gäller frågor om upphörande av förvaltarens uppgifter och entledigande av förvaltare har domstolen och överförmyndaren befogenhet att självmant ta upp dessa frågor.⁴¹ Rätten kan även ompröva ett förvaltarens uppgifter omfattning. Samma personkrets som ovan angivits kan ansöka hos domstolen om att en sådan omprövning ska ske.⁴²

Det föreligger i vissa fall skyldighet för vissa samhällsaktörer att anmäla till överförmyndaren om de inom sitt arbetsområde har att göra med någon som de anser är i behov av god man eller förvaltare eller att någon inte längre är i behov av ställföreträdare. En sådan skyldighet föreligger bland annat för socialnämnden.⁴³ Kommunen har samma skyldighet när det gäller personer som omfattas av 1 § LSS⁴⁴, liksom verksamhetschefer inom hälso- och sjukvården när det gäller intagna personer inom verksamheten.⁴⁵

3.1.2.2 Utredningen i ärendet

Särskilda bestämmelser om domstolens utredning i ärenden om förvaltarens uppgifter hittas främst i 11 kap. 16-17 §§ FB. I alla typer av ärenden som rör förordnande av förvaltare för någon som har fyllt 16 år ska rätten ge denne tillfälle att yttra sig, om det kan ske.⁴⁶ Är den enskilde bortavarende eller ur stånd att uttrycka sin vilja kan domstolen låta bli att inhämta yttrande. Har den enskilde själv ansökt om förvaltare ska den enskilde ges tillfälle att yttra sig över sådant som andra har tillfört ärendet.⁴⁷ Rör ärendet anordnande av förvaltarens uppgifter ska rätten även, om det inte är obehövligt, inhämta yttrande

---

³⁵ Prop. 1987/88:124, s. 175.

³⁶ 11 kap. 15 § 3 st. FB.

³⁷ Prop. 1993/94:251, s. 202.

³⁸ 11 kap. 19 § 1 st. FB.

³⁹ 11 kap. 19 § 2 st. FB. Se även 11 kap. 20 § FB avseende överförmyndarens befogenhet att entlediga förvaltare som på grund av misskötsamhet eller av annan anledning inte är lämplig att inneha uppdraget.

⁴⁰ 11 kap. 21 § 1 st. FB.

⁴¹ 11 kap. 21 § 2 st. FB.

⁴² 11 kap. 23 § 1 st. FB.

⁴³ 5 kap. 3 § socialtjänstförordningen (2001:937).

⁴⁴ 16 § 5 p. LSS.

⁴⁵ 2 § 3 p. förordningen (1996:933) om verksamhetschef inom hälso- och sjukvården.

⁴⁶ 11 kap. 16 § 1 st. FB. Se även prop. 1993/94:251, s. 202.

⁴⁷ Prop. 1987/88:124, s. 176.

från den enskildes make eller sambo och barn, överförmyndaren och vårdinrättning. Om det behövs ska yttrande dessutom inhämtas från andra närstående och från de kommunala nämnder som fullgör tjänster inom socialtjänsten och de nämnder som utövar landstingets ledning av omsorgsverksamhet.⁴⁸ Huruvida det är obehövt att inhämta yttrande måste bedömas från fall till fall. I förarbetena betonas att det viktiga är att domstolen har ett tillräckligt beslutsunderlag för att avgöra om förutsättningarna för ett förordnande är uppfyllda. Att den enskilde själv har ansökt om förvaltare kan utgöra grund för att inhämtande av yttrande från anhöriga kan vara obehövt. Är det t.ex. inte säkert att den enskilde har förmåga att inse vad saken gäller bör yttrande från anhöriga som regel inhämtas. Finns det ingen make, sambo eller barn som kan yttra sig eller finns det anledning att inhämta ett bredare beslutsunderlag bör även yttrande från andra anhöriga inhämtas. Med ”andra närstående” avses även andra personer än den enskildes släktingar.⁴⁹

Den som ansökan om förvaltarskap avser ska som huvudregel höras muntligen, om det kan ske utan skada för den enskilde och det inte är uppenbart att denne inte förstår vad saken gäller.⁵⁰ Finns det inget hinder för att den enskilde hörs är det således inte tillräckligt att denne yttrar sig skriftligen utan denne ska i princip inställa sig vid rättens sammanträde. Syftet med detta är främst att rätten ska bilda sig en egen uppfattning om den enskildes hälsotillstånd m.m. Den enskilde bör även få yttra sig över behovet och omfattningen av ett förvaltarskap. Har den enskilde själv ansökt om ställföreträdarskap eller medgett ett sådant förordnande, eller om det annars finns särskilda skäl, kan rätten avstå från att höra den enskilde muntligen. Särskilda skäl för ett sådant underlåtande torde inte vara vanligt förekommande när det gäller anordnande av förvaltarskap.⁵¹ I det fall den enskilde har begärt muntlig förhandling bör det med hänsyn till EKMR som regel aldrig förekomma att ärendet avgörs utan att den enskilde hörs, såvida det inte är uppenbart att den enskilde inte förstår vad saken gäller.⁵² I sådant fall, eller om den enskilde skulle lida skada av att få del av handlingarna i ärendet, ska rätten antingen förordna en god man att företräda den enskilde i ärendet och bevaka dennes rätt, eller förordna ett biträde med samma uppdrag.⁵³

Innan domstolen beslutar om att förvaltarskap ska anordnas måste den inhämta läkarintyg eller liknande utredning om den enskildes hälsotillstånd.⁵⁴ Det är inte ett obligatoriskt krav att den medicinska utredningen ska utgöras av ett läkarintyg. Annan liknande utredning kan t.ex. utgöras av journaluppgifter jämte utlåtande från en kompetent befattningshavare på en vårdinrättning som den enskilde under en längre tid varit intagen på. Det krävs inte

---

⁴⁸ 11 kap. 16 § 2 st. FB. Att angivna myndigheter har skyldighet att lämna rätten sådana uppgifter som är av betydelse i ärendet framgår av 11 kap. 16 § 4 st. FB. Samma bestämmelser gäller enligt 11 kap. 16 § 3 st. FB i ärenden när överförmyndaren beslutar om förordnande av förvaltare.

⁴⁹ Prop. 1987/88:124, s. 176 och prop. 1993/94:251, s. 202 f.

⁵⁰ 11 kap. 16 § 2 st. 3 men. FB.

⁵¹ Prop. 1987/88:124, s. 176 f.

⁵² Walin/Vängby, 11 kap. 16 §.

⁵³ 20 kap. 2-2 a §§ FB.

⁵⁴ 11 kap. 17 § 1 st. FB.

heller att den läkare som utfärdar ett läkarintyg har någon specialistkompetens inom t.ex. psykiatri eller att läkarintyget utfärdats just med anledning av det aktuella ärendet. Finns det ett nyligen utfärdat intyg som utfärdats i ett annat ärende kan detta ibland godtas.⁵⁵

Genom förordningen (1988:1366) om utredningen i ärenden om förordnande av god man och förvaltare har socialstyrelsen getts befogenhet att meddela närmare föreskrifter om sådan utredning som måste inhämtas om den enskildes hälsotillstånd.⁵⁶ Sådana föreskrifter har meddelats genom föreskrifter från Socialstyrelsen.⁵⁷ Enligt dessa föreskrifter måste läkarintyget vara utfärdat av en legitimerad läkare.⁵⁸ Vidare innehåller föreskrifterna närmare bestämmelser om formen för läkarintyg om anordnande av godmans- och förvaltarskap. Läkarintygen ska utfärdas på särskilda formaliserade blanketter.⁵⁹ Dessa ska innehålla personuppgifter om den som ansökan avser och uppgifter om dennes hälsotillstånd. Läkaren ska dessutom redogöra för uppgifter som medför att den enskilde är ur stånd att vårda sig eller sin egendom samt bedöma om den enskilde kan höras muntligen utan att det medför skada för honom eller henne eller om dennes tillstånd är sådant att denne uppenbarligen inte förstår vad saken gäller. Slutligen ska läkaren bedöma om den enskilde är ur stånd att vårda sig eller sin egendom och om detta beror på sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande.⁶⁰

3.1.3 Grunderna för förvaltarskapsförordnande

3.1.3.1 Inledning

Vilka förutsättningar som ska vara uppfyllda för att rätten ska kunna besluta att anordna förvaltarskap för en hjälpbehövande anges i 11 kap. 7 § 1 st. FB. Kriterierna som ska vara uppfyllda kan ställas upp enligt följande.

1. För det första ska det vara fråga om en individ som är ur stånd att vårda sig eller sin egendom.
2. Vidare ska hjälpbehovet/oförmågan vara orsakat av att personen befinner sig i en sådan situation som anges i 11 kap. 4 § FB, dvs. samma situationer som uppställs för att godmanskaps ska kunna anordnas. Detta innebär att endast hjälpbehov som orsakas av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande kan föranleda anordnande av förvaltarskap.
3. Därtill kan rätten endast anordna förvaltarskap om det inte är tillräckligt att godmanskaps anordnas eller att den enskilde kan få hjälp på något annat, mindre ingripande sätt.

---

⁵⁵ Prop. 1987/88:124, s. 177 f.

⁵⁶ Jfr. 11 kap. 17 § 2 st. FB.

⁵⁷ Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2005:29) om utfärdande av intyg inom hälso- och sjukvården.

⁵⁸ 5 kap. 2 § SOSFS 2005:29.

⁵⁹ 8 kap. 2 § SOSFS 2005: 29.

⁶⁰ Se 8 kap. 5 § SOSFS 2005:29, blankett SoSB 76016.

Utöver detta uppställs enligt 11 kap. 7 § 2 st. FB som krav gällande förvaltarskapets utformning att ställföreträderskapet ska anpassas till den enskildes behov i varje enskilt fall och får t.ex. begränsas till att avse endast viss egendom eller angelägenhet.

I de följande avsnitten ska ovanstående rekvisit analyseras mer djupgående. Även kravet avseende förvaltarskapets omfattning analyseras.

3.1.3.2 Ur stånd att vårda sig eller sin egendom – det funktionella rekvisitet

Rekvisitet att en person ska vara ”ur stånd” att vårda sig eller sin egendom tar sikte på en persons oförmåga att sköta sina ekonomiska eller personliga angelägenheter.⁶¹ I litteratur och förarbeten har denna oförmåga knutits an till en persons förmåga, eller oförmåga, att hantera beslut av olika slag och begreppet ”beslutsförmåga” används ofta för att beskriva den hjälpbehövande gruppens oförmåga i sammanhanget.⁶² Enligt Odlöw betecknar begreppet ”ur stånd” när ”en persons förmåga att fatta eller kommunicera ett beslut, inhämta nödvändig information om beslutet och dess konsekvenser, agera efter beslutet etc. inte är tillfredställande i förhållande till de beslut som den berörde kan tänkas behöva fatta.”⁶³ Även Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare använder begrepp som nedsatt beslutsförmåga eller bristande beslutsförmåga för att beskriva den personkrets som har behov av ställföreträdare.⁶⁴

Beslutsförmåga ska inte förväxlas med beslutsrationalitet. Med beslutsförmåga avses, som angivits, en persons förmåga att fatta beslut, förstå beslutet, att handla i enlighet med beslutet, kommunicera beslutet och komma ihåg beslutet. Detta innebär inte att beslutet på något vis måste vara rationellt.⁶⁵

Begreppet ”ur stånd” måste skiljas från begreppet ”behöver hjälp”, som används som rekvisit för att godmanskap ska kunna anordnas enligt 11 kap. 4 §

---

⁶¹ Se NJA II 1924, s. 224. Jfr. Europarådets rekommendation R (99) 4 om skydd för hjälpbehövande vuxna, princip 1, där begreppet ”incapable adults” används och definieras enligt följande: ”adults who, by reason of an impairment or insufficiency of their personal faculties, are incapable of making, in a autonomous way, decisions concerning any or all their personal or economic affairs, or understanding, expressing or acting upon such decisions and who consequently cannot protect their interests”. Rekommendationen behandlas I SOU 2004:112 och ansågs då i stort överensstämmande med de principer som ligger till grund för den svenska lagstiftningen efter de reformer som genomförts, men grundtankarna som kommer till uttryck i rekommendationen föranledde ändå utredningen att föreslå vissa åtgärder gällande bl.a. att ge enskilda större möjligheter än i dag att i förväg ge rättsligt besked om vad som skall gälla om bestämmandet i deras angelägenheter sedan de har drabbats av beslutsoförmåga, exv. i form av s.k. framtidsfullmakter. Se SOU:112, s. 411 ff., s. 430 och s. 432.

⁶² Se t.ex. Odlöw, s. 33 ff. Se även Rynning, s. 277 ff. och 282 f.

⁶³ Odlöw, s. 169.

⁶⁴ Se t.ex. SOU 2004:112, s. 421.

⁶⁵ Odlöw, s. 183.

FB. Begreppet hjälpbehövande kan i detta sammanhang därför vara något missvisande och tar egentligen sikte på hela den grupp som behöver ställföreträdare, dvs. både gode män och förvaltare. För att förvaltarskap ska kunna anordnas är det inte tillräckligt att den hjälpbehövande är i behov av hjälp med att sköta sina angelägenheter, utan denne måste bedömas vara ”ur stånd” att vårda sig eller sin egendom. Hur bedömningen av om någon har en så allvarlig nedsättning i sin förmåga att sköta sina angelägenheter ska göras anges inte närmare i lag eller förarbeten utan är i stor utsträckning överlämnad till rättstillämparens fria skön att bedöma.⁶⁶

Odlöw beskriver detta första rekvisit som ett ”funktionellt rekvisit” och menar att bedömningen av om rekvisitet är uppfyllt eller inte måste göras utifrån vilka beslut den hjälpbehövande i det enskilda fallet kan förutsättas behöva fatta. Det funktionella rekvisitet tar sikte på den enskildes förmåga i relation till dennes angelägenheter. Avgörande för bedömningen av om rekvisitet är uppfyllt är således inte bara den enskildes kognitiva förmåga utan även hur svåra och komplexa beslut vederbörande kan tänkas behöva fatta.⁶⁷

Huruvida domstolen i ett visst ärende bedömer att en enskild är ur stånd att vårda sig eller sin egendom beror till stor del på den utredning om den enskildes hälsotillstånd som inhämtats i ärendet. Oftast torde det vara fråga om ett ingivet läkarintyg. Som ovan beskrivits utfärdas dessa på standardiserade blanketter där läkaren ska ange hur det förhåller sig dels med den enskildes hälsotillstånd, dels med den enskildes funktionella förmåga.⁶⁸

3.1.3.3 Det medicinska rekvisitet

Det andra rekvisitet innebär att förvaltarskap inte kan anordnas om det hjälpbehov som föreligger inte orsakats av något av de tillstånd som räknats upp i 11 kap. 4 § 1 st. FB. De tillstånd som anges är sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande. För att förvaltarskap ska kunna anordnas ska den som avses inte bara bedömas vara ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Oförmåga måste även vara orsakad av den enskildes hälsotillstånd.

Av lydelsen följer att det, för att förutsättningarna för ett anordnande av förvaltarskap ska vara uppfyllda, måste föreligga *kausalitet* mellan en persons bristande beslutsförmåga som avses med begreppet ”ur stånd” och de olika tillstånd som anges i ovan nämnda lagrum. Det ankommer alltså på rätten att i varje enskilt fall utreda huruvida det föreliggande hjälpbehovet verkligen är en följd av sjukdomstillståndet. Att en individ lider av sjukdom eller störning samtidigt som denne exempelvis lever slösaktigt bör inte vara tillräckligt för att förutsättningarna för förvaltarskapsanordnande ska anses uppfyllda. Kausalitetskravet är inte uppfyllt för att en individ gör ogenom-

---

⁶⁶ Odlöw, s. 171 ff. Jfr. definitionen av incapable adults enligt Europarådets rekommendation (99) 4, där det tydligare än i svensk rätt har angivits vilka förutsättningar som ska vara uppfyllda för att en person ska anses vara ”incapable”.

⁶⁷ Se Odlöw, s. 189 f.

⁶⁸ Odlöw, s. 190. Se blankett SoSB 76016.

tänkta och slösaktiga prioriteringar, utan det krävs att sjukdomen i sig medför att den hjälpbehövandes beslutsförmåga är nedsatt. Om det kan bedömas att ett visst riskbeteende skulle finnas även om den berörde inte var sjuk och att beteendet således inte är orsakat av sjukdomen, bör ställföreträderskap inte bli aktuellt.⁶⁹

Att det ska föreligga kausalitet mellan det funktionella och det medicinska rekvisitetet gör att det är viktigt att den läkare som utfärdar intyget om den enskildes hälsotillstånd dels kan visa att det finns ett visat samband mellan det aktuella hälsotillståndet och en relevant bristande förmåga, dvs. att ett sådant samband påvisats i vetenskapliga rön eller genom beprövad erfarenhet, dels att det i det enskilda fallet är så att den enskildes nedsatta förmåga faktiskt beror på dennes hälsotillstånd.⁷⁰

Man kan inte alltid skilja mellan olika diagnosgrupper eller fastställa huruvida en hjälpbehövande lider av t.ex. antingen sjukdom eller psykisk störning. En person med nedsatt beslutsförmåga kan dessutom ha flera olika diagnoser.⁷¹ Själva diagnosen har inte heller någon avgörande betydelse för bestämmelsens användande, varför en uppdelning mellan hur olika diagnoser är hänförliga till respektive begrepp i lagrummet egentligen saknar större relevans för frågan om det medicinska rekvisitetet är uppfyllt. Det viktiga för rätten att ta ställning till är huruvida den berördes hälsotillstånd omfattas av det medicinska rekvisitetet och om det föreliggande hjälpbehovet, dvs. den enskildes nedsatta beslutsförmåga, är en kausal följd av hälsotillståndet. Givetvis kan även graden av nedsatt beslutsförmåga variera kraftigt mellan personer med samma diagnos. Det funktionella rekvisitetet måste därför självfallet bedömas individuellt och inte utifrån vilken medicinsk diagnos som ställs.⁷²

Med *sjukdom* avses såväl kroppslig som psykisk sjukdom.⁷³ Det är inte en förutsättning att hälsotillståndet är permanent, även om det i praktiken sällan torde vara aktuellt att förordna förvaltare för någon som endast är kortvarigt sjuk.⁷⁴ Det torde främst vara då den hjälpbehövande har en nedsatt kognitiv förmåga som ett ställföreträderskap blir aktuellt.⁷⁵ Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare anger i sitt slutbetänkande att nedsatt beslutsförmåga kan uppkomma hos personer med olika former av kognitiva störningar. Kognition förstås enligt utredningen som ”den själsliga eller intellektuella verksamhet varigenom iakttagelser blir medvetna och leder till förståelse, tankar och resoneringar”.⁷⁶ Kognitiva störningar är således störningar i den intellektuella funktionen hos en individ. Kognitiva störningar kan bero på psykiska störningar, psykisk sjukdom och psykisk utvecklings-

---

⁶⁹ Odlöw, s. 199 ff.

⁷⁰ Odlöw, s. 203 f.

⁷¹ SOU 2004:112, s. 421.

⁷² Odlöw, s. 180.

⁷³ Prop. 1987/88:124, s. 138.

⁷⁴ Prop. 1987/88:124, s. 145.

⁷⁵ Odlöw, s. 180.

⁷⁶ SOU 2004:112, s. 421.

störning, men störningarna kan även vara en följd av en allvarlig sjukdom eller yttre skada hos en person som inte tidigare haft kognitiva störningar.⁷⁷

Det kan även tänkas att ställföreträdarskap blir aktuellt då en person endast har ett kroppsligt funktionshinder som medför att det är problematiskt för denne att kommunicera sina beslut med omvärlden. För en person som varken har en nedsatt kognitiv förmåga eller svårigheter att kommunicera sina beslut, bör dock inte förvaltare kunna anordnas. Detta för att det uppställs som ytterligare krav för att förvaltare ska kunna anordnas att den enskildes behov inte kan tillgodoses på ett mindre ingripande sätt.⁷⁸ En person som på grund av ett kroppsligt funktionshinder har svårt att förflytta sig och därför har begränsad möjlighet att utföra vissa handlingar bör istället kunna utfärda en fullmakt för att tillgodose sina hjälpbehov.⁷⁹

Begreppet *psykisk störning* infördes som grundläggande sjukdomsbegrepp vid en reform med syfte att samordna den juridiska terminologin inom olika juridiska områden. Tidigare användes skilda begreppsbildningar inom olika lagstiftningsområden för att beskriva personer med psykiska störningar. Vissa av dessa begrepp ansågs inte längre ha någon motsvarighet inom det moderna medicinska språkbruket, varför uttrycket ”psykisk störning”, som till stor del redan användes som samlingsbeteckning inom psykiatri, ansågs vara ett lämpligare uttryck i all lagstiftning.⁸⁰ I 11 kap. 4 § FB användes innan nämnda reform begreppet ”hämmad förståndsutveckling” för att beskriva den avsedda personkretsen. Begreppet psykisk störning betecknar sådana tillstånd som tidigare betecknats som själslig abnormitet eller annan rubning av självsverksamheten.⁸¹ Begreppsbildningen innebär i princip en utvidgning av den i lagrummet avsedda personkretsen. I praktiken ansåg dock inte lagstiftaren att, i fall där flera förutsättningar ska ligga till grund för att viss lagstiftning ska bli tillämplig gentemot den avsedda personkretsen, utvidgningen behöver leda till att reglerna kommer till användning i fler fall än tidigare. Så är fallet i nu aktuell lagstiftning om förvaltare, där flera rekvisit ska vara uppfyllda för att lagstiftningen ska vara tillämplig. En utökad användning av lagstiftningen ansågs vid reformen alltså inte bli en nödvändig följd av den ändrade begreppsbildningen.⁸²

Vad som juridiskt ska klassificeras som psykisk störning och vad som ska klassificeras som psykisk sjukdom är inte tydligt angivet i vare sig lag eller förarbeten. Som redan anförts har inte heller bedömningen av vilket begrepp den givna diagnosen faller in under någon egentlig betydelse i frågan om det medicinska rekvisitet är uppfyllt. Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare anger i sitt betänkande ett antal exempel på vad som kan utgöra sådana sjukdomar och psykiska störningar som avses av lagstiftaren. Exempel som nämns är bl.a. demenssjukdomar, hjärnskador som förvärvats

---

⁷⁷ SOU 2004:112, s. 421.

⁷⁸ Ang. rekvisitet om minsta ingripande åtgärd, se vidare avsnitt 3.1.3.4.

⁷⁹ Odlöv, s. 180 f.

⁸⁰ Prop. 1990/91:194, s. 38 f.

⁸¹ Prop. 1990/91:194, s. 41 f.

⁸² Prop. 1990/91:194, s. 42.

i vuxen ålder, nedsatt psykisk hälsa som utgör funktionshinder, utvecklingsstörning, autism och autismliknande tillstånd.⁸³

Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare nämner i sitt slutbetänkande att det finns tillstånd där somatisk sjukdom eller dess behandling påverkar en patients kognitiva förmåga och föranleda behov av ställföreträdarskap. Tillståndet kan vara tillfälligt eller långvarigt. I första hand rör det sig om tillstånd där hjärnans funktioner är påverkade, såsom vid demenssjukdomar, stroke eller hjärntumörer. Den kognitiva förmågan kan vara nedsatt på grund av sjukdomsförloppet i sig eller på grund av medicinering. Även patienter som i övrigt inte har en nedsatt kognitiv förmåga till följd av sjukdom kan ha en nedsatt beslutsförmåga i perioder på grund av tillstånd av exempelvis hög feber, diabeteskoma, epileptiska anfall eller medvetslöshet efter olycksfall eller sjukdom. Även i dessa fall kan behandlingen i sig vara orsaken till den nedsatta beslutsförmågan. Exempelvis kan en patient under en längre tid hållas nedsövd för att möjliggöra en komplicerad medicinsk behandling. Utredningen framhåller även att det vid palliativ vård ofta sker en stegvis försämring hos patienten som ofta leder till att patienten även påverkas mentalt genom trötthet, allt kortare perioder av vakenhet, perioder av förvirring och oro. Man kan i dessa fall behöva sänka patientens medvetandenivå genom medicinering i syfte att lindra patientens smärta.⁸⁴

Med begreppet *försvagat hälsotillstånd* torde lagstiftaren ursprungligen främst ha åsyftat tillstånd som orsakas av hög ålder, s.k. ålderdomssvaghet.⁸⁵ Genom att ange att även *liknande förhållande* utgör grund för förvaltare har lagstiftaren klargjort att uppräkningsen av tillstånd inte är uttömmande. I förarbetena anges alkohol- och narkotikamissbruk som exempel på ett liknande förhållande. Alkohol- och drogberoende är emellertid idag klassificerat som sjukdom.⁸⁶

3.1.3.4 Spärregeln – Principen om minsta ingripande åtgärd

Innan rätten beslutar att förvaltare ska anordnas för någon ska den pröva om den enskilde kan få sina hjälpbehov tillgodosedda genom att godmanskap anordnas för den hjälpbehövande eller om hjälp kan erhållas på något annat mindre ingripande sätt. Tanken är att förvaltare ska fungera som ett komplement till godmanskapet och endast användas i de fall då ett godmanskap inte är en tillräcklig hjälpåtgärd.⁸⁷ Att godmanskapet ska ses som det primära institutet klargjordes redan vid 1974 års reform när grunderna för omyndighetsförklaring blev snävare medan grunderna för godmanskap vidgades.⁸⁸ Detta betonades emellertid ytterligare vid 1988 års reform då förvaltareinstitutet infördes.⁸⁹

---

⁸³ SOU 2012:112, s. 422 ff.

⁸⁴ SOU 2004:112, s. 428 f.

⁸⁵ Se Ds Ju 1974:7, s. 79, 126 m.fl.

⁸⁶ Se ICD-10-SE, s. 162 ff.

⁸⁷ Prop. 1987/88:142, s. 144 f.

⁸⁸ Se prop. 1974:142, s. 70 f. Se ovan avsnitt 2.2.

⁸⁹ Se prop. 1987/88:124, s. 145.

Situationen kan vara sådan att det från början bedöms som utsiktslöst att förordna en godman för den hjälpbehövande. Det kan också vara så att den hjälpbehövande redan har en god man förordnad och att det efter att en sådan ordning prövats visar sig att det inte är en tillräcklig åtgärd.⁹⁰ Anledningar till att godmanskap inte anses vara tillräckligt är främst att det föreligger en risk för s.k. kolliderande rättshandlingar. Risken för kolliderande rättshandlingar är även den bakomliggande orsaken till att godmanskap inte kan anordnas om den enskilde inte samtycker till det, såvida dennes mening har kunnat inhämtas.⁹¹ Samtycker inte den enskilde till att godmanskap anordnas, anses risken för kolliderande rättshandlingar helt enkelt vara alltför stor.⁹² Den enskildes samtycke kan därför få relevans vid valet mellan godmanskap och förvaltarskap som ställföreträdarform, dels på grund att samtycke uppställs som krav för godmanskap, men samtycket kan även få betydelse för bedömningen av huruvida den hjälpbehövande kan tänkas samarbeta med en förordnad god man och inte motarbeta denne genom att exempelvis företa kolliderande rättshandlingar.⁹³

Det framhålls i förarbetena att förvaltarskap inte får bli en lösning när den enskilde vägrar samtycka till en god mans föreslagna åtgärder som angår djupt kända angelägenheter, även om den gode mannens förslag är att anse som de ekonomiskt mest fördelaktiga. Att den enskilde t.ex. vägrar att lämna samtycke till att den gode mannen säger upp dennes bostadslägenhet, får inte leda till att förvaltarskap anordnas, om inte förutsättningar härför i övrigt är uppfyllda. En marginal även för oekonomiska önskemål måste medges i tillämpningen.⁹⁴

I bedömningen av om ett godmanskap kan vara en tillräcklig hjälpåtgärd måste beaktas vilka rättshandlingar den hjälpbehövande är i stånd att företa. I det fall en enskild visserligen saknar förmåga att sköta sina angelägenheter och omfattas av det medicinska rekvisitet men det inte föreligger någon risk att han eller hon vidtar några dispositioner till skada för sig själv, bör ett förvaltarskap inte kunna komma till stånd utan ett godmanskap bör då vara tillräckligt för att tillgodose den hjälpbehövandes behov.⁹⁵ Detta förutsätter emellertid, som ovan nämnts, att den enskilde samtycker till att en god man förordnas, såvida ett sådant samtycke kan inhämtas.

Förutom att undersöka huruvida det är tillräckligt att den hjälpbehövande får hjälp genom att godmanskap förordnas, ska rätten även undersöka om den enskildes hjälpbehov kan tillgodoses på något annat, mindre ingripande sätt. Vad gäller den enskildes rättsliga eller ekonomiska angelägenheter kan mindre ingripande hjälpåtgärder exempelvis vara hjälp från en banks notarieavdelning, anlitan av juridiskt ombud eller annan uppdragstagare.⁹⁶

---

⁹⁰ Prop. 1987/88:124, s. 168.

⁹¹ 11 kap. 4 § FB.

⁹² Prop. 1987/88:124, s. 138. Se även SOU 2004:112, s. 368 f.

⁹³ Se vidare Odlöv, s. 215 ff.

⁹⁴ Prop. 1987/88:124, s. 231.

⁹⁵ Prop. 1987/88:124, s. 144 f.

⁹⁶ Prop. 1987/88:124, s. 168.

Normalt sett sker detta genom att den hjälpbehövande utställer en fullmakt. Giltigheten av en sådan fullmakt är emellertid inte helt okomplicerad, i det fall den hjälpbehövande bedöms ha en bristande beslutsförmåga, om än inte en formell sådan. Att en person som ställts under förvaltare förklarar möjligheten att företa rättshandlingar genom en fullmäktig i samma mån den enskilde inte själv kan företa rättshandlingen till följd av förvaltarförordnandet, framgår av 22 § AvtL. En person kan emellertid, trots att denne inte har ställts under förvaltare, ha en bristande rättslig handlingsförmåga. Om en person som bedöms vara psykiskt störd utställer en fullmakt, torde denna kunna angripas med stöd av en analog tillämning av 1924 års lag. Det har i svensk rätt inte prövats av domstol huruvida en fullmäktig kan binda en person som först efter det att fullmakten har utfärdats har fått en bristande rättslig handlingsförmåga.⁹⁷ Åsikterna om vad som gäller i ett sådant läge torde inte vara klarlagt.⁹⁸ Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare har föreslagit ett införande av regler om s.k. framtidsfullmakter som ett komplement till FB:s representationsregler.⁹⁹

Beträffande behov av personlig omvårdnad kan mindre ingripande hjälpåtgärder, som måste undersökas som alternativ, vara hjälp genom anhöriga eller insatser genom kommunal verksamhet eller sjukvård.¹⁰⁰

I NJA 1992 s. 863 I och II behandlades frågan om huruvida godmanskap kunde bedömas som en tillräcklig hjälpåtgärd eller ej. I NJA 1992 s. 863 I hade Överförmyndarnämnden i Kristianstads kommun ansökt om att förvaltare skulle anordnas för en lindrigt begåvningshandikappad kvinna född 1968, MH (senare gift MF). Kvinnan hade efter sin fars död erhållit en betydande summa pengar som Överförmyndarnämnden ansåg att hon behövde hjälp att förvalta. Tingsrätten beslutade att anordna förvaltare för MH som överklagade beslutet till hovrätten. Hon anförde att hon inte var ur stånd att vårda sin egendom och att hennes problem med ekonomin kunde lösas på ett mindre ingripande sätt genom att en kontaktperson förordnades enligt socialtjänstlagen. Hon ansåg vidare att det var tillräckligt att en god man förordnades. Hovrätten ansåg att MF var i ”betydande utsträckning” ur stånd att vårda sin egendom och att det inte var tillräckligt att god man förordnades eller att MF fick hjälp på något annat mindre ingripande sätt. Hovrätten ansåg dock att det var tillräckligt med ett begränsat förvaltare för MF avseende dels de medel hon erhållit efter sin fars bortgång, dels in-

---

⁹⁷ SOU 2004:112, s. 471 ff.

⁹⁸ Se SOU 2004:112, s. 471 ff. – med hänvisning till Adlercreutz, se s. 229 – och s. 523. Utredningen utgår från, åtminstone beträffande förmögenhetsrättsliga sammanhang, att fullmäktigen endast kan utföra sådana handlingar för fullmaktsgivarens räkning som denne själv kan utföra, dvs. att en fullmakt förlorar sin verkan om fullmaktsgivaren förlorar sin rättsliga handlingsförmåga på det berörda området. Se även Odlöw, s. 97 ff. och s. 194. Odlöws uppfattning är att, förutsatt att fullmaktsgivaren har haft tillräcklig rättslig beslutsförmåga vid fullmaktens utfärdande, fullmakten bör ges verkan även efter det att fullmaktsgivarens beslutsförmåga avtar eller upphör. Odlöw menar därmed att fullmakter bör kunna användas som alternativ till förvaltare. Se även Rynning, s. 312 f. angående rättsläget om fullmakter inom hälso- och sjukvården.

⁹⁹ SOU 2004:112, s. 469 ff.

¹⁰⁰ Prop. 1987/88:124, s. 168.

gående av andra förmögenhetsrättsliga avtal än köp mot kontant betalning. Hovrätten ändrade således tingsrättens beslut.

MF överklagade beslutet och anförde att ett godmanskapsförordnande skulle vara tillräckligt, varför förvaltareförordnandet skulle upphävas. När ärendet togs upp i HD var det mesta av den erhållna egendomen förbrukad. HD ansåg det utrett att kvinnan på grund av hämmad förståndsutveckling behövde hjälp med att förvalta sin egendom och att hon i viss utsträckning var ur stånd att vårda sina angelägenheter. Frågan var dock i vilka avseenden hon behövde hjälp och om hjälpbehovet kunde tillgodoses genom att godmanskap anordnades eller på något annat mindre ingripande sätt. Eftersom kvinnan förbrukat i stort sett hela det erhållna kapitalet och inte heller hade några större inkomster ansågs hon inte behöva hjälp med förmögenhetsförvaltning. Frågan som återstod var om kvinnan var i behov av förvaltare avseende ingående av andra förmögenhetsrättsliga avtal än köp mot kontant betalning. För att ett sådant förordnande ska komma i fråga ansåg HD att det bör krävas att det är klart dokumenterat att en person är benägen att ingå kreditavtal eller liknande avtal i en inte obetydlig omfattning. I detta fall ska kvinnans förvaltare eller överförmyndaren ha hindrat inköp på kredit och postorder både efter tiden för tingsrättens beslut och efter tiden för hovrättens beslut.

HD ansåg att kvinnan i vart fall var i behov av en god man som kunde biträda henne i kreditsammanhang och konstaterade vidare att det var svårt att bedöma kvinnans vilja och förmåga att samarbeta med en god man. Emellertid ansåg HD att omständigheterna var sådana att det fick anses vara värt att pröva en ordning med godmanskap och i det fall det senare skulle visa sig att en sådan ordning inte fungerade, kunde frågan om förvaltare tas upp på nytt. HD upphävde därför det förordnade förvaltareförordnandet och lämnade till tingsrätten att ta upp frågan om förordnande av god man för kvinnan. Två justitieråd var skiljaktiga.

NJA 1992 s. 863 II rörde en kvinna, KL, född 1942, som sedan år 1963 varit omyndigförklarad. KL var förtidspensionerad på grund av sin mentala status. Kvinnan hade år 1987 erhållit ett arv om 46 000 kr. Överförmyndaren ansökte vid omprövning år 1990 om att förvaltareförordnandet skulle kvarstå. Kvinnan hade då förbrukat knappt hälften av det arv hon tidigare erhållit. KL och hennes förvaltare var inte överens om hur hennes ärvda pengar skulle disponeras. KL motsatte sig att hon skulle förordnas såväl förvaltare som god man. Tingsrätten beslutade att förvaltareförordnandet skulle kvarstå, eftersom KL fortfarande ansågs vara ur stånd att vårda sig själv och sin egendom på grund av sin sjukdom. KL överklagade till hovrätten och anförde att hon inte var i behov av vare sig förvaltare eller god man och att hon var i stånd att vårda sig och sin egendom. Hon var av uppfattningen att även om hennes besparingar tids nog skulle vara förbrukade hade hon i likhet med andra människor rätt att använda sina pengar efter egen önskan och att hon, när pengarna tog slut, skulle vara tvungen att dra ner på sin konsumtion och då skulle låta en bank sköta de nödvändiga utgifterna. Hovrätten angav i sitt beslut, vilket även fastställdes av majoriteten i HD, att det framgick att KL

fortfarande var ur stånd att vårda sig och sin egendom och att det inte var tillräckligt att hon fick hjälp på något annat mindre ingripande sätt.

De båda rättsfallen tydliggör bl.a. samtyckets betydelse för valet mellan godmanskap och förvaltarskap. I båda fallen har de hjälpbehövande vissa ekonomiska tillgångar som riskerar att förbrukas om förvaltarskapen upphör. Det som skiljer fallen åt är främst den berördes vilja att godta att en god man förordnas. I NJA 1992 s. 863 I motsätter sig inte den berörda att en god man förordnas utan framhåller istället att ett sådant förordnande vore en tillräcklig hjälpåtgärd för henne. Det bedöms således vara värt ett försök att pröva en ordning med godmanskap innan en mer ingripande åtgärd, dvs. förvaltarskap, vidtas. I det andra fallet, NJA 1992 s. 863 II, motsätter sig den berörde både förvaltarskap och godmanskap, vilket utifrån utgången i det första fallet kan antas få betydelse för utgången i målet, även om frågan om hur utfallet skulle ha blivit om den berörde godtagit att godmanskap förordnades inte diskuteras av domstolen.¹⁰¹

3.1.3.5 Anpassning till den enskildes behov

En genomgående tanke vid förvaltarskapsinstitutets införande var att ingen människa ska utsättas för ett större ingrepp i den personliga integriteten än vad som är klart befogat i det enskilda fallet.¹⁰² Denna grundtanke lyser igenom i samtliga rekvisit som uppställs för förvaltarskapsanordnande.¹⁰³ Därtill syns grundtanken tydligt i bestämmelsen i 11 kap. 7 § 2 st. FB som behandlar förvaltarskapets omfattning. Bestämmelsen utgör inte ett egentligt rekvisit för om förvaltarskap får anordnas, men innebär att domstolen i varje enskilt fall måste göra en prövning av hur omfattande förvaltarskapet ska vara. Enligt bestämmelsen ska förvaltarskapet anpassas till den enskildes behov i varje enskilt fall och får begränsas till att avse endast viss egendom eller angelägenhet eller egendom överstigande ett visst belopp. Innebörden är att en enskilds rättshandlingsförmåga inte ska begränsas i större omfattning än vad som är befogat i det enskilda fallet. I förarbetena framhålls att det ligger i förvaltarskapets konstruktion att det ska vara flexibelt och anpassas till den enskildes behov i varje särskilt fall.¹⁰⁴ Det bör vidare vara enkelt att ändra förvaltarskapets omfattning om den enskildes förhållanden ändras. För att förvaltarskapet i så stor mån som möjligt ska kunna anpassas till den enskildes behov kan förvaltarskapets omfattning behöva anges detaljerat. En förvaltare kan exempelvis få i uppdrag att förvalta all en hjälpbehövandes egendom, men förvaltarskapet kan även begränsas ytterligare till att endast gälla viss egendom, vissa inkomster eller delar av inkomster eller till att avse endast ingående av kreditköpsavtal eller liknande.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Se vidare Odlöw, s. 215 ff.

¹⁰² Prop. 1987/88:124, s. 250.

¹⁰³ Odlöw benämner hela denna grundtanke som ”principen om minsta ingripande åtgärd”, vilket utgör temat för hans avhandling. Se bl.a. s. 13 och 167.

¹⁰⁴ Prop. 1987/88:124, s. 144 och 146.

¹⁰⁵ Prop. 1987/88:124, s. 146.

Förutom ekonomiska angelägenheter kan ett förvaltarskap anordnas med uppdrag för förvaltaren att bevaka huvudmannens rätt eller att sörja för huvudmannens person. Uppdraget att bevaka huvudmannens rätt innebär att förvaltaren ska se till att huvudmannen inte fråntas sina rättigheter och att huvudmannen får den hjälp och det skydd han eller hon har rätt till. Det kan handla om att sköta kontakter med myndigheter och att företräda huvudmannen i olika rättsliga frågor, t.ex. uppsägning av bostad och överklagande av beslut. I det fall en person saknar förmåga att själv föra sin talan i en process eller i ärenden om rätt till vård, omsorg eller bidrag, och denne dessutom motsätter sig att en god man förordnas för henne eller honom, kan ett förvaltarskapsförordnande med detta uppdrag bli aktuellt.¹⁰⁶

Att förvaltaren ska sörja för huvudmannens person innebär att han eller hon ansvarar för huvudmannens personliga omvårdnad. Det innebär inte att förvaltaren personligen ska ta hand om den dagliga skötseln, utan att förvaltaren ansvarar för att huvudmannen får den omvårdnad han eller hon behöver. Det kan i praktiken handla om att tillsammans med t.ex. hemtjänst planera hur vården av huvudmannen ska se ut.¹⁰⁷ Även om en förvaltare inte uttryckligen har fått i uppdrag att sörja för huvudmannens person, måste denne ändå hålla sig informerad om huvudmannens personliga förhållanden. Även om en förvaltare t.ex. har fått i huvuduppdrag att förvalta huvudmannens egendom innebär inte det att förvaltaren enbart ska se till att huvudmannens egendom behåller eller ökar sitt värde. Förvaltaren uppgift är även att se till att huvudmannens medel används till huvudmannens nytta, varför förvaltaren måste vara ständigt informerad om huvudmannens personliga förhållanden för att veta hur dennes behov ser ut.¹⁰⁸

Förvaltarskapets omfattning ska som huvudregel bestämmas av domstolen. Rätten har emellertid, då den beslutar att förvaltarskap ska anordnas, möjlighet överlåta åt överförmyndaren att närmare bestämma uppdragets omfattning.¹⁰⁹ Detta för att förvaltarskapsinstitutet ska vara flexibelt och domstolen inte i en alltför hög grad ska belastas med en detaljreglering. I det fall förhållandena förändras i ett enskilt fall, kan överförmyndaren anpassa förordnandet till de nya förhållandena i den mån det omfattas av delegationsbeslutet.¹¹⁰

Inom ramen för hur förvaltarskapet ska anpassas efter den enskildes behov ligger även hur förvaltarskapsförordnanden ska omprövas. För att den enskilde inte ska utsättas för ett större ingrepp i den personliga integriteten än vad som är motiverat i det enskilda fallet är det givetvis viktigt att ärendet omprövas så snart det finns anledning därtill. Domstolen är skyldig att ompröva förvaltarskapets omfattning om ansökan om detta görs av någon som har initiativrätt i ärendet.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Prop. 1987/88:124, s. 146 f.

¹⁰⁷ Dahlstedt/Björnsfeldt-Rex, s. 53.

¹⁰⁸ Prop. 1987/88:124, s. 147.

¹⁰⁹ 11 kap. 7 § 3 st. FB.

¹¹⁰ Prop. 1987/88:124, s. 146.

¹¹¹ 11 kap. 23 § 1 st. Se ovan avsnitt 3.1.2.1. Se även prop. 1987/88:124, s. 147.

3.2 Förvaltarens verkningar

3.2.1 Huvudmannens rättshandlingsförmåga och förvaltarens behörighet

Att en person får en förvaltare innebär att denne helt förlorar sin rättshandlingsbehörighet i de angelägenheter som omfattas av förvaltaruppdraget. Behörigheten att rättshandla för den hjälpbehövandes räkning i dessa angelägenheter övergår istället till förvaltaren som har ensam rådighet över den enskildes egendom och företräder den enskilde i alla dennes angelägenheter. Förvaltaren behöver alltså inte inhämta huvudmannens samtycke för att företa rättshandlingar för dennes räkning.¹¹² Den ensamma rådigheten föreligger emellertid endast avseende de angelägenheter som omfattas av det anordnade förvaltarens verkningar. Vad som omfattas av förordnandet anges i rättsens förordnande.¹¹³ I det fall domstolen överlåter till överförmyndaren att närmare besluta om förvaltarens verkningar kan omfattningen även anges i beslut från överförmyndaren.¹¹⁴ Omfattningen kan även framgå av senare fattade beslut om omprövning av förvaltarens verkningar.¹¹⁵ Huvudmannen är inte bunden av en rättshandling som förvaltaren företagit utanför sitt förordnade uppdrag.¹¹⁶

Har förvaltaren exempelvis endast förordnats att sköta huvudmannens ekonomiska angelägenheter har förvaltaren ingen rätt att bestämma i frågor av personlig art. Har förvaltaren emellertid fått i uppdrag att företräda huvudmannen i frågor av personlig art bör huvudmannen ändå ofta kunna tillerkännas viss självständighet i dessa frågor. Detta för att risken för att huvudmannen företar kolliderande rättshandlingar i sådana angelägenheter ofta torde vara små. Vidare bör den enskilde i allmänhet själv få bestämma i frågor som rör dennes boende och innehållet i erbjuden vård.¹¹⁷

Trots att en enskild ställts under förvaltarens verkningar har denne som huvudregel rätt att vidta vissa typer av rättshandlingar och råda över viss typ av egendom.¹¹⁸ Som huvudregel har huvudmannen rätt att dels själv ingå avtal om tjänst eller annat arbete, dels förfoga över vad han eller hon har förvärvat genom eget arbete efter det att förvaltaren blev förordnad, liksom avkastningen av sådan egendom och vad som trätt i egendomens ställe. Dessutom har huvudmannen som huvudregel rätt att själv förfoga över sådan egendom som han eller hon fått genom gåva, testamente eller visst förmånstagarför-

---

¹¹² 11 kap. 9 § 1 st. FB.

¹¹³ Jfr. 11 kap. 7-8 §§ FB. Se ovan avsnitt 3.1.2.1.

¹¹⁴ Jfr. 11 kap. 7 § 3 st. FB.

¹¹⁵ Jfr. 11 kap. 23 § FB.

¹¹⁶ 11 kap. 11 § FB.

¹¹⁷ Prop. 1987/88:124, s. 172.

¹¹⁸ Reglerna härom liknar de regler som gäller för omyndiga personer som fyllt 16 år, se 9 kap. 3-4 §§ FB.

ordnande¹¹⁹ med villkor att egendomen inte ska omfattas av förvaltarens rådighet, om sådan egendom erhållits efter att förvaltare har förordnats.¹²⁰

Finns det särskilda skäl får rätten föreskriva att ett förvaltaruppdrag ska omfatta även sådan egendom som angivits ovan.¹²¹ Sådana särskilda skäl är, enligt förarbetena, främst om ett förfogande kan vara skadligt för huvudmannen. Det kan vara fråga om att huvudmannen ingår avtal om anställning som är uppenbart olämpligt för honom eller henne, eller att denne använder ekonomiska tillgångar för direkt skadliga ändamål. Att huvudmannen är slösaktig med sina tillgångar är emellertid inte tillräckligt för att en inskränkning i rättshandlingsbehörigheten ska kunna ske. Dock kan en inskränkning komma ifråga vid fall av missbruk eller förödelse av egendomen.¹²²

En följd av att en förvaltare har ensam rådighet är att fullmakter som tidigare utfärdats av huvudmannen förlorar verkan i de delar uppdraget avser. En fullmäktig kan således inte binda huvudmannen i större mån än denne själv kan.¹²³ En annan konsekvens är att den som har förvaltare inte heller kan företa rättshandlingar för någon annans räkning.¹²⁴

Med förvaltarens samtycke kan den som har förvaltare företa rättshandlingar även i angelägenheter som omfattas av förvaltaruppdraget. Företar den som har förvaltare en rättshandling utan förvaltarens samtycke, gäller samma bestämmelser som när en omyndig rättshandlar utan samtycke från förmyndare.¹²⁵ Detta innebär att avtalet, utan samtycke, som huvudregel inte blir bindande och att tredje man i vissa fall kan vara tvungen att avvakta att samtycke ges. I det fall avtalet inte är bindande ska var och en ge åter vad som mottagits.¹²⁶

Förvaltaren är, som ovan nämnts, inte beroende av huvudmannens samtycke utan kan rättshandla på eget ansvar och bevåg inom ramen för sitt uppdrag. Emellertid krävs för vissa åtgärder från förvaltarens sida överförmyndarens samtycke. Bestämmelser som behandlar detta återfinns i 14-15 kap. FB. Regleringarna har till syfte att skydda huvudmannen från obehöriga dispositioner från förvaltarens sida.¹²⁷

---

¹¹⁹ Förmånstagarförordnande vid försäkring eller pensionssparande enligt lagen (1993:931) om individuellt pensionssparande.

¹²⁰ 11 kap. 8 § 1 st FB.

¹²¹ 11 kap. 8 § 2 st FB.

¹²² Prop. 1987/88:124, s. 170 f.

¹²³ AvtL 22 §.

¹²⁴ 11 kap. 9 § 2 st. FB.

¹²⁵ 11 kap. 10 § FB.

¹²⁶ 9 kap. 6-7 §§ FB.

¹²⁷ Se t.ex. 14 kap. 11 § FB ang. fast egendom, 14 kap. 12 § FB ang. bortgivande av egendom, 14 kap. 13 § FB ang. upptagande av lån samt 15 kap. 5 § 2 st. FB ang. överlåtelse av andel i dödsbo. För det fall en förvaltare företar en rättshandling som kräver över förmyndarens samtycke utan att sådan getts, se 12 kap. 10-11 §§ FB.

3.3 Sammanfattning

Initiativ till förvaltareanordnande kan tas av en hjälpbehövandes förmyndare, av den som ansökan avser, såvida denne fyllt 16 år, av den hjälpbehövandes make, sambo eller närmaste släktingar, av överförmyndaren samt av den som är förordnad som god man för den hjälpbehövande. Vissa samhällsinstitutioner, t.ex. socialnämnden, har skyldighet att anmäla till överförmyndaren om de kommer i kontakt med någon som de anser är i behov av god man eller förvaltare. Beslut om att förvaltare ska anordnas fattas av allmän domstol. I fråga om förordnande av förvaltare som inte sker i anslutning till beslut om anordnande fattar överförmyndaren beslut om detta.

Vad gäller utredningen i ärenden som rör anordnande av förvaltare måste domstolen dels låta den som anordnandet avser få yttra sig, om det kan ske. Denne ska som huvudregel höras muntligen. Det kan även vara behövligt att domstolen inhämtar yttranden från vissa av den berördes anhöriga, såsom dennes make, sambo, barn eller andra som står den berörde nära. Yttranden kan även behöva inhämtas från överförmyndaren, vårdinrättning samt socialnämnd och kommunala nämnder som utövar omsorg inom landstinget. Domstolen måste vidare inhämta läkarintyg eller annan liknande utredning om den enskildes hälsotillstånd. Närmare bestämmelser om hur läkarintyg för dessa ändamål ska utfärdas har angivits av Socialstyrelsen.

De förutsättningar som måste vara uppfyllda för att förvaltare ska kunna anordnas anges i 11 kap. 7 § FB, med hänvisning till 11 kap. 4 § FB. För att någon ska få förvaltare krävs för det första att denne är ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Med begreppet ”ur stånd” avses en oförmåga att på olika sätt hantera beslut, dvs. fatta eller kommunicera ett beslut, inhämta nödvändig information om beslutet och dess konsekvenser, agera efter beslutet etc. Begreppet ”beslutsoförmåga” används ofta i sammanhanget. Rekvisitet kan beskrivas som ett funktionellt rekvisit, eftersom bedömningen som avses inte bara tar sikte på den enskildes kognitiva förmåga utan även hur svåra och komplexa beslut den enskilde kan tänkas behöva fatta. Den enskildes förmåga måste således sättas i relation till dennes angelägenheter.

Att någon är ur stånd att sköta sina angelägenheter ska, för att förvaltare ska kunna anordnas, bero på att den enskilde lider av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller annat liknande förhållande. Det är alltså inte vilken beslutsoförmåga som helst som kan föranleda förvaltare, utan endast sådan som har ett kausalt samband med ett visst hälsotillstånd.

Förvaltare får inte anordnas om den enskildes hjälpbehov kan tillgodoses genom godmanskap eller genom någon annan mindre ingripande åtgärd. Det kan ibland vara nödvändigt att pröva en ordning med godmanskap för att se om det kan vara en tillräcklig hjälpåtgärd. Det som främst torde utgöra anledning till att någon annan åtgärd än förvaltare inte anses tillräcklig är dels bristande samtycke, dels risken för att den enskilde företar rättshandlingar som kolliderar med t.ex. den gode mannens åtgärder.

Förvaltarskapet ska anpassas efter den enskildes specifika behov och kan i stor mån begränsas på olika sätt för att inte utgöra ett större ingrepp i den enskildes integritet än vad som kan anses klart befogat.

För den enskilde som har fått förvaltare innebär det att han eller hon förlorar sin rättshandlingsförmåga i de angelägenheter som omfattas av förvaltarens uppdrag. Huvudmannen kan alltså inte med bindande verkan företa rättshandlingar som ligger inom förvaltarskapets ram, såvida inte förvaltaren har samtyckt till det. Ett samtycke från förvaltaren kan även lämnas av denne i efterhand med följd att huvudmannens rättshandling blir bindande.

4 Analys – Praktisk tillämpning

4.1 Inledning

I detta kapitel kommer jag att behandla den praktiska tillämpningen av 11 kap. 7 § FB. Detta kommer jag att göra genom att analysera rättsfall från Hovrätten över Skåne och Blekinge som rör anordnande, upphörande och omprövning av förvaltare.

Som angetts utgörs undersökningen av totalt 39 rättsfall från Hovrätten som rör anordnande, upphörande och omprövning av förvaltare. Av dessa har 22 valts bort på grund av att hovrätten i dessa fall endast fastställer tingsrättens beslut utan att föra något självständigt resonemang. Av de 17 fall som kvarstår har jag sorterat målen utifrån de olika rekvisiten för att sedan försöka hitta gemensamma faktorer bland flera domar som nedan redovisas genom s.k. typfall. Vissa av fallen har även valts ut för att de illustrerar och tydliggör särskilda problem med tillämpningen. Jag har baserat mitt val av uppdelning utifrån vilket rekvisit som har störst tyngdpunkt i ärendet och så att säga orsakar mest problematik/diskussion i domstolens argumentation.

Det finns svårigheter med att kategorisera rättsfallen på angivet sätt, eftersom samtliga rekvisit givetvis är aktuella i alla ärenden som rör tillämpningen av 11 kap. 7 § FB. Samtliga rekvisit måste vara uppfyllda för att förvaltare ska kunna anordnas och anpassningskravet måste alltid beaktas. Flera rättsfall hade varit möjliga att analysera utifrån flera rekvisit. Detta medför att det under en viss kategori kommer att behandlas omständigheter som hör till en annan kategori, vilket är ofrånkomligt. För att kunna få en tydlig struktur på detta avsnitt har jag ändå valt att göra en uppdelning av målen utifrån vilket rekvisit som är mest lämpat att studera i varje ärende. Fokus kommer, som angivits, ligga på bedömningen av det rekvisit som i sammanhanget får anses vara av störst tyngd i argumentationen. För att få mer underlag för analys har jag även valt att studera tingsrätternas bedömningar och beslut.

Typfallen redovisas således nedan utifrån rekvisiten för anordnandet. Detta följer i stort strukturen i kapitel 3.1.3 där gällande rätt analyserats. Det funktionella rekvisitet och det medicinska rekvisitet behandlas emellertid i samma avsnitt. Detta beror på att bedömningen av båda dessa rekvisit i praktiken är hänförliga till den medicinska utredningen i ärendet, dvs. vanligtvis det läkarintyg som inhämtas i ärendet. De utvalda typfallen för dessa rekvisit behandlas i avsnitt 4.2. I avsnitt 4.3 behandlas typfallen för principen om minsta ingripande åtgärd. Hur förvaltare ska anpassas efter den enskildes behov är inte i sig ett rekvisit som måste vara uppfyllt för att förvaltare ska kunna anordnas. Det utgör emellertid ett krav på en prövning som domstolen måste göra i varje fall. Kravet på att förvaltare ska anpassas efter den enskildes behov får stor betydelse för vilka verkningar förvaltar-

skapet får för den enskilde. Anpassningskravet behandlas därför i ett eget avsnitt. Typfallen för anpassningskravet behandlas i avsnitt 4.4.

4.2 De funktionella och medicinska rekvisiten

4.2.1 Utgångspunkter

De funktionella och medicinska rekvisiten har i denna uppsats behandlats i avsnitt 3.1.2.1 respektive avsnitt 3.1.2.2. Det funktionella rekvisitet är uppfyllt om den enskilde är ur stånd att vårda sig eller sin egendom, dvs. att den enskilde har en oförmåga att på olika sätt hantera sådana beslut som denne behöver hantera. Det medicinska rekvisitet innebär att den enskildes oförmåga beror på något av de hälsotillstånd som anges i 11 kap. 4 § FB, dvs. sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande. Av de rättsfall som studerats behandlar samtliga huruvida en person på grund av sjukdom, psykisk störning eller liknande är ur stånd att vårda sig själv eller sin egendom. Det är emellertid få fall där tyngdpunkten i domstolens resonemang rör dessa rekvisit. Utifrån de urvalsrekvisit som uppställts (se ovan avsnitt 1.3) har jag valt att lyfta fram två mål som lämpar sig att analysera utifrån de medicinska och funktionella rekvisiten.

4.2.2 Rättsfall 1

Rättsfallet¹²⁸ rör en 63-årig kvinna, CH. Överförmyndarnämnden i CH:s hemkommun yrkar att förvaltarskap anordnas för CH. I andra hand yrkas att godmanskap anordnas för henne. Även CH:s dotter har ansökt om att förvaltarskap ska anordnas för CH. CH bestrider att godmanskap eller förvaltarskap anordnas.

Tingsrätten anser att det framgår av utredningen, som utgjorts av bland annat läkarintyg och psykologutlåtande, att CH på grund av sjukdom är ur stånd att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom och sörja för sin person. Det kan inte anses tillräckligt att godmanskap anordnas eller att hon får hjälp på något mindre ingripande sätt. Tingsrätten beslutar därför att förvaltarskap ska anordnas för CH.

CH överklagar tingsrättens beslut och yrkar att förvaltarskapet ska upphävas och ersättas med ett godmanskap. Överförmyndarnämnden har medgett CH:s yrkanden. CH:s dotter har beretts tillfälle att yttra sig men inte hörts av.

Hovrätten konstaterar att det av den medicinska utredning som getts in till hovrätten framgår att CH:s hälsotillstånd förbättrats och att hon inte längre är i behov av förvaltare. Vidare framgår av utredningen att CH på grund av sjukdom är i behov av god man för att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom

---

¹²⁸ ÖÄ 2649-08.

och sörja för sin person. Hovrätten beslutar därför att upphäva det av tingsrätten anordnade förvaltarskapet och istället förordna en god man för CH.

4.2.2.1 Reflektioner

I förevarande fall visar den medicinska utredning som ligger till grund för tingsrättens bedömning att den enskilde på grund av sjukdom är ur stånd att vårda sig och sin egendom, varför förvaltarskap anordnas för CH. I hovrätten inhämtas ny medicinsk utredning som visar att den enskildes tillstånd har förbättrats och att hon inte längre är ur stånd att vårda sig själv eller sin egendom, men att hon har behov av hjälp från en god man med att sköta sina angelägenheter. Vad som framkommit av den nya medicinska utredningen föranleder hovrätten att upphäva förvaltarskapet och istället förordna en god man för den hjälpbehövande.

Det ovan refererade rättsfallet är till stor del karaktäristiskt för hur de funktionella och medicinska rekvisiten har behandlats av domstolen i de rättsfall som studerats i denna undersökning. Rekvisiten avhandlas ofta i en enkel standardmotivering som anger att den enskilde på grund av ett visst hälsotillstånd är ur stånd att vårda sig och/eller sin egendom. Inte heller i förevarande fall diskuterar domstolen närmare t.ex. vilka hälsotillstånd som omfattas av det medicinska rekvisitet eller hur det funktionella rekvisitet närmare kan bedömas. Fallet visar emellertid hur avgörande den medicinska utredningen är för utgången i dessa ärenden.

4.2.3 Rättsfall 2

Rättsfallet¹²⁹ rör en 36-årig man, JP. Överförmyndarnämnden i JP:s hemkommun har ansökt om att förvaltarskap ska anordnas för honom.

JP uppger i tingsrätten att han inte vill ha förvaltare, utan att han vill bestämma själv. Överförmyndaren anser att JP är i behov av förvaltare för att klara sin ekonomiska och medicinska situation. På grund av JP:s stora skuldbörda anser Överförmyndarnämnden inte att godmanskap är en tillräckligt ingripande åtgärd för att tillgodose JP:s hjälpbehov. Tingsrätten konstaterar att det av det läkarintyg som ingivits framgår att JP på grund av psykisk störning är ur stånd att vårda sig och sin egendom. Vidare konstaterar tingsrätten att JP:s hjälpbehov inte kan tillgodoses på något mindre ingripande sätt, varför förvaltarskap ska anordnas för honom med uppdrag för förvaltaren att bevaka JP:s rätt, förvalta hans egendom och sörja för hans person.

JP överklagar tingsrättens beslut och yrkar att hovrätten ska upphäva det samma. JP framhåller vid hovrättens sammanträde bland annat följande. Han är inte i behov av förvaltare utan kan klara sig själv. Hans enda diagnos är kronisk depression. Han har en skuld hos Kronofogdemyndigheten och en hyresskuld till kommunen. Han har sagt upp sitt boende och vill istället bo i

---

¹²⁹ ÖÄ 2889-10.

sin bil. Den läkare som utfärdat det läkarintyg som åberopats i ärendet har träffat JP vid ett flertal tillfällen alltsedan år 2003. Läkaren undersökte emellertid inte JP inför det att han utfärdade det nu aktuella läkarintyget, varför han saknade underlag för sin bedömning.

Mot denna bakgrund föreläggs Överförmyndarnämnden att komplettera utredningen med ett nytt läkarintyg. JP underlåter därefter att infinna sig hos läkaren vid två inbokade tider. JP förklarar att han anser att annan än Överförmyndarnämnden borde boka tid hos en annan läkare än den som tidigare utfärdat intyget.

Vid kontakt mellan hovrätten och den aktuella överläkaren framkommer att det läkarintyg som utfärdades den 4 mars 2010 och som legat till grund för tingsrättens bedömning, grundar sig på läkarens kännedom om JP från år 2004 och framåt. Läkarens senaste personliga möte med JP ägde rum den 5 maj 2009. Rapporter från socialförvaltningen utgjorde underlag för den uppfattning som han uttryckte i läkarintyget. Läkaren har vid ett senare tillfälle, den 22 april 2010, träffat JP, vilket inte föranledde honom att ändra sin uppfattning. Bedömningen har enligt läkaren inte påverkats av att han inte träffat JP i direkt anslutning till läkarintygets utfärdande.

Mot bakgrund av de uppgifter som läkaren lämnat anser hovrätten inte att det finns anledning att ifrågasätta slutsatserna i det tidigare utfärdade läkarintyget. Hovrätten ansluter sig därför till tingsrättens bedömning och fastställer det överklagade beslutet.

4.2.3.1 Reflektioner

Ärendet kan kopplas till flera förarbetsuttalanden gällande den medicinska utredning som domstolen är skyldig att inhämta i varje ärende om anordnande av förvaltare. I detta fall har ett läkarintyg utfärdats av en läkare trots att denne inte vid tiden för utlåtet undersökt den berörde. Läkaren har enligt uppgift haft kontakter med den berörde från år 2004 och framåt. Läkarens senaste personliga möte med den berörde ägde rum den 5 maj 2009 och det ifrågasatta läkarintyget utfärdades den 4 mars 2010, således 14 månader efter det senaste personliga mötet. Enligt läkaren har han fått underlag för sin bedömning genom rapporter från socialförvaltningen. Läkaren har även träffat JP den 22 april 2010, vilket inte föranlett honom att ändra sin uppfattning om JP:s hälsotillstånd.

Hovrätten för inte något djupare resonemang kring problematiken kring läkarintyget och dess innehåll utan godtar läkarintyget mot bakgrund av de uppgifter som läkaren lämnat.

I detta arbete har frågor kring utredningen i ärenden om förvaltareordnanden behandlats i avsnitt 3.1.1.2. Det har framhållits att läkarintyg utfärdas på en standardiserad blankett som socialstyrelsen lämnat närmare bestämmelser om samt att det ska utfärdas av en legitimerad läkare. Av förarbetena framgår bl.a. att läkarintyget inte måste vara utfärdat med anled-

ning av det aktuella ärendet utan att ett läkarintyg som nyligen utfärdats i ett annat ärende ibland kan godtas. I förevarande fall handlar det emellertid inte om att läkarintyget har utfärdats i ett annat ärende utan om att ett utfärdat läkarintyg grundar sig på en läkarundersökning som företagits 14 månader tidigare.

I förarbetena har det betonats att det viktiga med utredningen i dessa ärenden är att domstolen har ett tillräckligt beslutsunderlag för att bedöma huruvida förutsättningarna för förvaltarskap är uppfyllda eller ej. I förevarande fall har domstolen således godtagit att den medicinska utredningen, som inhämtats i form av ett läkarintyg som grundar sig på en undersökning som företagits 14 månader tidigare, i kombination med senare uttalanden från den läkare som utfärdat intyget, utgjort ett tillräckligt beslutsunderlag för att bedöma att de funktionella och medicinska rekvisiten är uppfyllda.

I ett flertal fall som studerats under arbetet har den medicinska utredningen ifrågasatts av den enskilde och i vissa fall har den enskilde lämnats möjlighet att inkomma med ett kompletterande läkarintyg. Inte i något fall har emellertid domstolen gjort en bedömning som gått emot ett läkarutlåtande. Förevarande fall utgör det enda ärendet i undersökningen där kvaliteten på den medicinska utredningen har problematiserats i någon utsträckning. Fallet är i detta hänseende inte direkt karaktäristiskt för ärendena i studien, men ärendet säger mycket om den medicinska utredningens betydelse och läkaruttalandens tyngd i utredningarna, vilket har visat sig vara ett genomgående drag i de ärenden som studerats i arbetet.

4.3 Principen om minsta ingripande åtgärd

4.3.1 Utgångspunkter

Principen om minsta ingripande åtgärd behandlas ovan i avsnitt 3.1.2.3. Rekvisitet innebär att förvaltarskap inte får anordnas om det är tillräckligt med godmanskap eller att den enskilde får hjälp på något annat mindre ingripande sätt. Av de fall jag har studerat är det flera där tyngdpunkten i hovrättens avgörande ligger i bedömningen av detta rekvisit. Totalt har jag utifrån de urvalsrekvisit som uppställts (se ovan avsnitt 1.3) valt ut fem ärenden som lämpar sig att analysera utifrån principen om minsta ingripande åtgärd.

4.3.2 Rättsfall 1

Rättsfallet¹³⁰ rör en 82-årig kvinna, GA. Överförmyndarnämnden i hennes hemkommun har yrkat att förvaltarskap ska anordnas för henne med uppdrag för förvaltaren att bevaka hennes rätt och förvalta hennes egendom. Till en början gör överförmyndarnämnden bedömningen att GA är i behov av

---

¹³⁰ ÖÄ 1854-11.

god man. Av de personer som föreslagits som gode män till GA är emellertid ingen, efter att ha gjort hembesök hos henne, villig att åta sig uppdraget med anledning av att de anser ärendet vara för komplicerat för att rymmas inom ramen för ett godmanskapsförordnande. Överförmyndarnämnden gör vidare gällande att GA inte har kontroll över sin ekonomi och att misstroende mellan hennes barn gör det svårt för en god man att ta sig an uppdraget.

GA bestrider ansökan och framhåller att det är tillräckligt att en god man utses för att bistå henne i att bevaka hennes rätt och förvalta hennes egendom. Hennes personliga behov tillgodoses av hemtjänsten som hjälper henne flera gånger om dagen med medicin, mat m.m. GA uppger vidare att hennes son hjälper henne att betala räkningar och att dessa betalas i tid. Hennes son och hennes dotter skjuter ibland till pengar då hennes egna medel inte räcker till. GA:s son lånar ibland pengar av henne men han betalar alltid tillbaka de exakta beloppen. Vidare äger GA en bostadsrättslägenhet som hennes son bor i. Lägenheten är inte belånad och sonen betalar avgiften. GA bor själv i ett hus som hon önskar sälja. En försäljning av huset skulle innebära att hon erhöll en större vinst. Vinsten skulle GA använda till gravskötsel, ordna med sin egen begravning samt ge till barn och barnbarn. Hon är inte orolig för att någon skulle ta hennes pengar och hon skulle ge lika mycket pengar till varje barn respektive barnbarn. År 2004 erhöll GA ett arv efter sin syster om 1,2 miljoner kronor. Av arvet gav hon alla barnen en del och spenderade sedan resterande belopp tillsammans med sin f.d. sambo.

Tingsrätten konstaterar att det läkarintyg som ingivits i ärendet styrker att GA på grund av sjukdom är ur stånd att vårda sin egendom. GA uppvisar inför tingsrätten ett någorlunda samlat intryck över sin ekonomi och ger uttryck för en bestämd uppfattning om vad hon vill använda sina pengar till vid en framtida vinst från husförsäljningen. Mot denna bakgrund finner tingsrätten att GA på grund av sjukdom behöver hjälp att bevaka sin rätt och förvalta sin egendom, men att detta hjälpbehov kan tillgodoses genom att godmanskap anordnas för GA. Tingsrätten avslår därför Överförmyndarnämndens ansökan och förordnar en god man för henne.

Överförmyndarnämnden i GA:s hemkommun överklagar tingsrättens beslut och yrkar att hovrätten ska anordna förvaltarskap för vederbörande. Överförmyndarnämnden yrkar i andra hand att hovrätten upphäver tingsrättens beslut om att utse den som där förordnats som god man. GA motsätter sig ändring men framhåller att, i det fall hovrätten bifaller andrahandsyrkandet, hennes dotter ska förordnas som god man.

Hovrätten konstaterar inledningsvis att det är visat att GA på grund av sjukdom är ur stånd att vårda sin egendom. Domstolen går sedan vidare och diskuterar huruvida det är tillräckligt att godmanskap anordnas för henne eller om hon kan få hjälp på ett mindre ingripande sätt. Enligt hovrätten visar utredningen i ärendet att det har förelegat viss osäkerhet när det gäller förvaltningen av GA:s tillgångar och att det finns starka motsättningar mellan vissa av hennes barn. Vidare har den gode man som tingsrätten utsett endast

samtyckt till att vara förvaltare för GA. Av de andra personer som tillfrågats om att vara gode män för GA har samtliga avböjt med anledning av att de inte ansett att uppdraget är möjligt att lösa inom ramen för godmanskap. Mot denna bakgrund anser hovrätten att GA:s hjälpbehov inte kan bli tillräckligt tillgodosett genom förordnande av god man eller andra mindre ingripande åtgärder. Hovrätten beslutar således att förvaltarskap ska anordnas för GA och att den gode man som utsetts av tingsrätten ska förordnas som förvaltare med uppdrag att bevaka hennes rätt och förvalta hennes egendom.

4.3.2.1 Reflektioner

Det rekvisit som är mest lämpligt att studera i en analys av förevarande fall är principen om minsta ingripande åtgärd, dvs. frågan om det är möjligt att i detta fall tillgodose GA:s hjälpbehov genom godmanskap eller genom någon annan mindre ingripande åtgärd. Hovrätten gör bedömningen att GA inte kan få hjälp på något mindre ingripande sätt än genom förvaltarskap. De omständigheter som lyfts fram som skäl för detta är dels att det finns motsättningar mellan GA:s barn, dels att den som av tingsrätten förordnats som god man inte samtyckt till det och att inte heller någon annan tillfrågad samtyckt till att vara god man utan endast förvaltare. Givetvis måste den som utses som ställföreträdare samtycka därtill. Det kan emellertid ifrågasättas huruvida den omständigheten att ingen av de som tillfrågats samtycker till att vara godman ska kunna medföra att det inte anses möjligt att tillgodose den enskildes hjälpbehov genom godmanskap. Det framgår förvisso inte klart av domstolens argumentation huruvida det är de tillfrågade gode männens uppfattning om att godmanskap inte är en lämpig eller tillräcklig hjälpåtgärd, eller den praktiska omständigheten att Överförmyndarnämnden inte lyckas hitta någon som vill ställa upp som god man, som får avgörande betydelse.

Ovan har framhållits att de främsta anledningarna till att godmanskap inte anses tillräckligt är dels bristande samtycke, dels risken för kolliderande rättshandlingar. I förevarande fall har GA emellertid inte motsatt sig godmanskap och risken för kolliderande rättshandlingar har inte diskuterats av hovrätten.

De tillfrågade gode männens inställning är emellertid inte den enda anledningen till att hovrätten inte anser godmanskap vara en tillräcklig hjälpåtgärd. Motsättningar mellan den berördes barn anges också som en bidragande orsak. Det kan inte utifrån hovrättens argumentation sägas huruvida ärendet hade fått en annan utgång om Överförmyndarnämnden kunnat hitta någon som ville ställa upp som god man. Reglerna om ställföreträdarskap ska tjäna som en skyddslagstiftning och syftar bl.a. till att hindra att personer blir utsatta för påtryckningar från sin omgivning.

Fallet visar vad som kan utgöra sådana omständigheter som gör att den enskilde inte anses kunna få hjälp genom mindre ingripande åtgärder. Just de omständigheter som anges som skäl i fallet skiljer sig till viss del från hur skälen ser ut i de övriga fall som studerats i arbetet på så sätt de skäl som

vanligtvis anges ofta är mer tydligt hänförliga till den enskildes egna beteende, såsom bristande samtycke och risk för kolliderande rättshandlingar. Det är emellertid viktigt att lyfta fram att även omständigheter som kanske inte är direkt hänförliga till den enskildes egna beteende och situation, i enlighet med den tillämpning som hovrätten här gör, kan utgöra grund för att mindre ingripande åtgärder inte anses tillräckliga.

4.3.3 Rättsfall 2

Rättsfallet¹³¹ gäller en 47-årig man, PF, och avser omprövning av det förvaltarskap som anordnats för honom år 1989 med uppdrag för förvaltaren att företräda PF vid ingående av kontokreditförbindelser, kreditköp och andra låneavtal. PF ansöker om att förvaltarskapet ska upphöra. Överförmyndaren i PF:s hemkommun motsätter sig yrkandet och vill att förvaltarskapet istället ska utvidgas till att omfatta förvaltning av all PF:s egendom och bevaka hans rätt. PF återkallar senare sitt yrkande, varför tingsrätten endast har att pröva överförmyndarens yrkande.

Tingsrätten anger följande skäl för sitt beslut. Det framgår av det läkarintyg som ingivits i ärendet att PF på grund av en lindrigare form av begåvningshandikapp är ur stånd att hantera sin ekonomi och vårda sina angelägenheter. Han inser inte konsekvenserna av sitt handlande och risken är därför stor att han vidtar oförmånliga dispositioner. PF har även svårt att tillvarata sina rättsliga angelägenheter. Mot denna bakgrund anser tingsrätten att PF har ett behov av stöd och hjälp med att förvalta sin egendom och bevaka sin rätt. PF kan inte få tillräcklig hjälp genom att godmanskap anordnas eller på något annat mindre ingripande sätt. Tingsrätten beslutar därför att förvaltarskapet för PF ska utvidgas till att omfatta förvaltning av all hans egendom och bevakande av hans rätt.

PF överklagar tingsrättens beslut och yrkar att förvaltarskapet ska upphävas och, om behov anses föreligga, ersättas med ett godmanskap. PF uppger i hovrätten att hans situation nu är annorlunda än år 1989. Han har inte längre problem med skuldsättning och han kan själv sköta sina ekonomiska angelägenheter och bevaka sin rätt. Han har endast sporadisk kontakt med sin förordnade förvaltare.

Överförmyndaren i PF:s hemkommun anser att det föreligger ett behov av förvaltare för att bevaka PF:s rätt och förvalta hans egendom. Det finns inte förutsättningar för att PF ska kunna samarbeta med en god man, varför godmanskap inte utgör en tillräcklig åtgärd för att tillgodose det föreliggande hjälpbehovet.

Hovrätten konstaterar att det av utredningen framgår att PF på grund av ett förståndshandikapp behöver hjälp med att bevaka sin rätt och förvalta sin egendom. Den förvaltare som nu är förordnad åt PF uppger att det tidigare

---

¹³¹ ÖÄ 3006-08.

ofta hände att PF struntade i deras överrenskommenheter och gjorde kreditinköp och på så sätt ådrog sig skulder. Av utredningen framgår dock att denna problematik varit mycket begränsat förekommande under senare år. Vidare framhåller hovrätten att det är svårt att avgöra huruvida PF har vilja och förmåga att samarbeta med en god man. Några konkreta omständigheter som visar att ett sådant samarbete är utsiktslöst har emellertid inte kommit fram, varför hovrätten anser att det finns skäl att pröva en ordning med godmanskap. I det fall det senare visar sig att godmanskap inte är en tillräcklig åtgärd för att tillgodose PF:s hjälpbehov får frågan om förvaltare tas upp på nytt. Hovrätten upphäver därför det för PF anordnade förvaltareskapet och hänskjuter frågan om godmanskap till tingsrätten, eftersom denna fråga bör prövas av tingsrätten som första instans.¹³²

4.3.3.1 Reflektioner

Tyngdpunkten i domstolens argumentation ligger även i detta ärende på bedömningen av principen om minsta ingripande åtgärd. Det resonemang hovrätten för kan hänföras till NJA 1992 s. 863 I. Liksom i NJA 1992 s. 863 I motsätter sig här inte den enskilde att godmanskap anordnas för honom, utan yrkar att i det fall det anses nödvändigt att ställföreträdarskap kvarstår ska förvaltareskapet ersättas med godmanskap. Den enskildes samtycke utgör därför inget hinder för att godmanskap anordnas.

Vad som hade kunnat utgöra skäl för att godmanskap inte skulle bedömas vara en tillräcklig hjälpåtgärd för den berörde i förevarande fall är risken för att denne företar kolliderande rättshandlingar. Den berörde har haft förvaltare förordnad sedan 1989 och det var tidigare vanligt att han företog kolliderande rättshandlingar som förvaltaren då var tvungen att korrigera. På senare tid hade kolliderande rättshandlingar inte varit något stort problem. I detta avseende anför hovrätten liksom HD i NJA 1992 s. 863 I, att det inte är möjligt att i förväg bedöma om den berörde kommer att samarbeta med en god man om en sådan förordnas, men att det i fall som detta är värt att pröva om godmanskap kan tjäna som en tillräcklig hjälpåtgärd för den enskilde.

Förevarande ärende är karaktäristiskt för fallen i studien i det hänseendet att domstolen vid bedömningen av principen om minsta ingripande åtgärd hänvisar till rättsfallet NJA 1992 s. 863 I. Avgörandet från HD har haft stor inverkan på hovrättens bedömningar och argumentationer i de fall som studerats i detta arbete. Liksom i detta fall har utgången i flera mål blivit att en ordning med godmanskap först måste prövas innan frågan om förvaltare kan prövas på nytt.

4.3.4 Rättsfall 3

Rättsfallet¹³³ rör en 26-årig kvinna, VL. Överförmyndaren i hennes hemkommun har ansökt om att förvaltare ska anordnas för VL med uppdrag

¹³² Hovrätten hänvisar här till NJA 1992 s. 863 I.

¹³³ ÖÅ 2062-09.

för förvaltaren att bevaka hennes rätt, förvalta hennes egendom och sörja för hennes person. Tingsrätten bifaller ansökan.

VL överklagar tingsrättens beslut och yrkar att hovrätten istället ska anordna godmanskap för henne och därvid förordna någon som VL godkänner som god man. Överförmyndaren motsätter sig ändring av tingsrättens beslut.

Som skäl för sitt beslut anger hovrätten följande. Av det läkarintyg som ingivits i ärendet framgår att VL på grund av psykisk störning och försvagat hälsotillstånd är ur stånd att vårda sig och sin egendom. Eftersom förvaltarskap inte får anordnas om det är tillräckligt med godmanskap eller med att hjälpbehovet tillgodoses på något annat mindre ingripande sätt, kan det i vissa fall finnas skäl att först pröva en ordning med godmanskap innan frågan om förvaltarskap tas upp.¹³⁴ VL är, enligt läkarintyget, i behov av att hjälpinsatser sätts in så snart som möjligt. Vidare har VL under ärendets handläggning visat sig ombytlig i sin inställning till att förvaltarskap eller godmanskap anordnas för henne, liksom till vem hon kan tänka sig att godta som sin ställföreträdare. Mot denna bakgrund, anser hovrätten, kan det befaras att ett godmanskap inte skulle vara tillräckligt för att tillgodose VL:s hjälpbehov och tillförsäkra henne den kontinuitet i hjälpen som hon kan antas vara i behov av. Hovrätten fastställer således tingsrättens beslut.

4.3.4.1 Reflektioner

Även i detta fall ligger tyngdpunkten på rekvisitet om minsta ingripande åtgärd. Hovrättens resonemang i fallet går att hänföra till både praxis och förarbeten. Domstolen hänvisar i sina skäl till NJA 1992 s. 863 I och framhåller att det i vissa fall måste prövas om en ordning med godmanskap kan vara tillräcklig innan det konstateras att en mer ingripande åtgärd är behövlig. De omständigheter som hovrätten nämner som grund för att en sådan ordning inte måste prövas i förevarande fall är dels att det är viktigt att hjälpinsatserna sätts in så snart som möjligt, dels att VL visat sig ombytlig i sin inställning till att godmanskap anordnas för henne. Bristande samtycke från den enskildes sida har i förarbetena ansetts innebära en föreliggande risk för framtida kolliderande rättshandlingar. Således blir det här fråga om en avvägning mellan risken för att den enskilde utsätts för ett större ingrepp i sin integritet än vad som kan anses befogat, och risken för att den enskilde far illa på grund av att inte tillräckliga hjälpåtgärder sätts in.

Liksom rättsfall 2 i detta avsnitt, är detta fall karaktäristiskt för fallen i denna studie i det hänseendet att hovrätten vid bedömningen av principen om minsta ingripande åtgärd i sin argumentation hänvisar till NJA 1992 s. 863 I. Som framhållits har detta avgörande från HD haft stor betydelse för hovrättens bedömningar av förevarande rekvisit. Inte i alla fall har emellertid hovrätten ansett att en ordning med godmanskap måste prövas innan frågan om förvaltarskap kan avgöras. I förevarande fall är hovrättens bedömning istället att risken för kolliderande rättshandlingar i kombination med ett akut

---

¹³⁴ Hovrätten hänvisar här till NJA 1992 s. 863 I.

hjälpbehov utgör grund för att godmanskap inte kan antas utgöra en tillräcklig hjälpåtgärd för den enskilde.

4.3.5 Rättsfall 4

Rättsfallet¹³⁵ gäller en 88-årig kvinna, BS. Överförmyndarnämnden i BS:s hemkommun ansöker om att tingsrätten ska anordna förvaltare för BS med uppdrag för förvaltaren att vårda henne i frågan om ansökan om särskilt boende. Överförmyndarnämnden uppger att BS nu tvångsvårdas på vårdhem. Hon lider av schizofreni och demens och är därför ur stånd att vårda sig och sin egendom. Eftersom kommunen inte godkänner ett särskilt vårdboende för BS utan hennes samtycke är det, enligt Överförmyndarnämnden, angeläget att förvaltare anordnas för BS för att vårda henne i denna fråga.

BS motsätter bestämt att förvaltare anordnas för henne och uppger att hon upplever det som mycket skrämmande att någon annan ska bestämma var hon ska bo. Hon anser inte att hon behöver hjälp utan kan ta hand om sig själv. BS:s ombud uppger emellertid att BS inte förstår vad ett vårdboende innebär och att hon har en bristande verklighetsuppfattning.

Tingsrätten anger följande skäl för sitt beslut. BS är på grund av psykisk sjukdom ur stånd att vårda sig själv och sin egendom. Tingsrättens uppfattning är att BS är i behov av placering på ett särskilt vårdboende. Det anses stå klart att BS skulle ha mycket svårt att samarbeta med en god man, varför hennes hjälpbehov inte kan tillgodoses på något mindre ingripande sätt än genom att förvaltare anordnas för henne med uppdrag för förvaltaren att vårda BS i frågan om särskilt vårdboende.

BS överklagar tingsrättens beslut och yrkar att hovrätten upphäver det anordnade förvaltarekapet. Hovrätten yttrar att det framgår av aktuella lagstiftningsförarbeten att den enskilde i allmänhet själv bör få bestämma i frågor som rör dennes boende och innehållet i erbjuden vård. Medicinska vård- och behandlingsåtgärder är, enligt hovrätten, av så personlig art att en ensam beslutanderätt i dessa angelägenheter inte kan anses föreligga ens för en förvaltare. Åtminstone inte i det fall huvudmannen motsätter sig den avsedda vården.¹³⁶ Avsikten med det anordnade förvaltarekapet är i detta fall endast att åstadkomma en ansökan om särskilt vårdboende hos kommunen, vilket BS uttryckligen har motsatt sig. Hovrätten anser inte att det är förenligt med gällande rätt att tvinga någon att anordna sitt boende på ett visst sätt eller underkasta sig vissa vårdåtgärder. I det fall BS:s vårdbehov inte kan tillgodoses på frivillig väg är det en fråga som får behandlas inom ramen för den tvångsvårdslagstiftning som står till buds. Hovrätten upphäver därför tingsrättens beslut.

---

¹³⁵ ÖÄ 1368-07.

¹³⁶ Hovrätten hänvisar här till SOU 2004:112, s. 576 f. och NJA II 1988 s. 465.

4.3.5.1 Reflektioner

I detta fall ligger måhända inte den självklara tyngdpunkten på bedömningen av principen om minsta ingripande åtgärd. Jag har ändå valt att behandla målet i detta avsnitt, eftersom det hänger nära samman med bedömningen av den enskildes samtycke. Fallet tar sikte på huruvida förvaltarskapet kan användas för att framtvunga en viss åtgärd som den enskilde inte samtycker till. Ärendet hänger dessutom nära samman med bedömningen av det fall som behandlas härunder. I målet uppkommer även frågor om hur långt en förvaltares bestämmanderätt sträcker sig, vilket har behandlats i detta arbete i avsnitt 3.2.1.

I förarbetena anförs att förvaltarskap inte får bli en lösning när den enskilde vägrar samtycka till en god mans föreslagna åtgärder som angår djupt kända angelägenheter, även om den föreslagna åtgärden är ekonomiskt fördelaktig. Det måste enligt förarbetena även finnas utrymme för vissa mer oekonomiska önskemål från den enskildes sida. Vidare har det uttalats i förarbetena att den enskilde i allmänhet själv ska få bestämma i frågor som rör boende och innehåll i vård (se ovan avsnitt 3.2.1). I förevarande fall tar inte den av den gode mannen föreslagna åtgärden, dvs. byte av boende, sikte på någon ekonomisk angelägenhet, utan frågor av personlig art som rör den enskildes boendeform. Huruvida de i förarbetena först nämnda situationerna tar sikte även på sådana situationer som rör den enskildes personliga, och inte ekonomiska, angelägenheter kan inte sägas med säkerhet, men torde inte heller kunna uteslutas.

Hovrätten får här anses ta tydligt avstånd från att förvaltarskapet används som en åtgärd för att framtvunga en ändring av en enskilds boende. Med argumentet att en förordnad förvaltare inte kan anses ha ensam bestämmanderätt i frågor om boende och innehåll i erbjuden vård, är slutsatsen att förvaltarskap inte heller kan anordnas för att vårda den enskilde i dessa frågor kanske given. Med domstolens resonemang vore det verkningslöst att förordna en förvaltare med uppdrag att vårda den enskilde i boendefrågor, och det skulle dessutom innebära att förvaltarskapsinstitutet används i fel syften.

4.3.6 Rättsfall 5

Rättsfallet¹³⁷ gäller en 67-årig kvinna, ML. Överförmyndarnämnden har ansökt om att förvaltarskap ska anordnas för henne med uppdrag för förvaltaren att sörja för hennes person. Det har tidigare anordnats godmanskap för ML med uppdrag för den gode mannen att bevaka ML:s rätt och förvalta hennes egendom, vilket Överförmyndarnämnden bedömde vara tillräckliga hjälpåtgärder avseende dessa angelägenheter. ML bestred ansökan.

Av det läkarintyg som ingivits i ärendet framgår att ML på grund av sjukdom, psykisk störning och försvagat hälsotillstånd är ur stånd att vårda sig och sin egendom. Hennes hälsotillstånd har försämrats kraftigt under det

---

¹³⁷ ÖÄ 1388-08.

senaste året och ML får inte längre delta i daglig verksamhet i kommunens regi, varför hennes mathållning och dagliga sysselsättning eftersätts. Den gode man som utsetts för att bistå ML i hennes angelägenheter anser sig inte kunna uppfylla sitt uppdrag inom ramen för ett godmanskap. Den gode mannen anser att ML bör bo i ett gruppboende, vilket ML motsätter sig. Överförmyndarnämnden framhåller att det i särskilda fall, mot huvudmannens vilja, måste kunna komma ifråga förvaltarskap avseende beslutanderätt i vård- och boendeformer.

Som grund för ML:s bestridande av ansökan har bl.a. anförts att ett byte av boende eller boendeform är en sådan ingripande åtgärd att den inte kan påtvingas någon genom förvaltarskap, vilket hennes gode man är medveten om. Den gode mannen anser ändå att han, om han förordnas som förvaltare, kan vidta åtgärder som att exempelvis låta ML provbo i ett lämpligt gruppboende och på så sätt få henne att ändra inställning i boendefrågan. Överförmyndarens ansökan grundar sig på att ML inte accepterar ett vårdboende, vilket inte är förenligt med gällande rätt. I det fall ML:s vårdbehov inte kan tillgodoses på frivillig väg finns det annan lagstiftning som kan användas. Det redan befintliga godmanskapet borde därför anses tillräckligt för att tillgodose ML:s hjälpbehov.

Tingsrättens argumenterar enligt följande. Det framgår av 11 kap. 9 § FB att en förvaltare har ensam rådighet över den enskildes egendom och företräder denne i alla angelägenheter som omfattas av uppdraget. Av förarbetena framgår emellertid att den enskilde i allmänhet själv bör få bestämma i frågor som rör hans eller hennes boende, liksom innehållet i erbjuden vård.¹³⁸ Kan ett vårdbehov inte tillgodoses på frivillig väg får den enskilde beredas vård enligt befintlig lagstiftning om tvångsvård.¹³⁹ Det står, enligt tingsrätten, klart att ML motsätter sig ett byte av boende och att det är detta som utgör den egentliga grunden för överförmyndarnämndens ansökan om förvaltarskap för henne. Att anordna förvaltarskap för ML med syfte att, mot hennes vilja, förändra hennes boendesituation, bör enligt tingsrätten inte komma ifråga. Det redan anordnade godmanskapet får bedömas tillräckligt för att tillgodose ML:s hjälpbehov, varför tingsrätten lämnar ansökan utan bifall.

Överförmyndarnämnden överklagar tingsrättens beslut och yrkade att hovrätten skulle anordna förvaltarskap för ML med uppdrag att sörja för hennes person.

Hovrätten konstaterar att Överförmyndarnämnden, ML:s gode man m.fl. hyser stor oro inför ML:s förhållanden och menar att hennes livssituation skulle kunna avsevärt förbättras om hon bytte boende. Hovrätten håller med tingsrätten om att en person i allmänhet själv bör få bestämma i frågor som rör hans eller hennes boende. ML:s gode mans avsikt synes dock inte vara att framtvinga ett boendebbyte utan att med olika medel – som kan kräva en

---

¹³⁸ Tingsrätten hänvisar här till NJA II 1988, s. 465.

¹³⁹ Tingsrätten hänvisar här till ÖÅ 1368-07.

förvaltares behörighet – försöka få ML att själv inse fördelarna med ett annat boende och på så sätt få till ett byte av boende på frivillig väg.

Hovrättens uppfattning är att ett anordnande av förvaltarskap är den enda möjligheten som står till bud för att närma sig en lösning på de missförhållanden som föreligger. Hovrätten beslutar därför att ML:s gode man ska förordnas som förvaltare för henne med uppdrag att sörja för hennes person.

4.3.6.1 Reflektioner

Ärendet bör jämföras med det rättsfall som behandlas närmast ovan.¹⁴⁰ Förevarande fall tar till stor del sikte på samma frågeställningar som behandlas i det föregående fallet. Även i detta fall är det fråga om en enskild som, enligt överförmyndaren, kan förmodas fara väl av ett byte av boendeform men som motsätter sig en sådan åtgärd. Även här är således de ovan angivna förarbetsuttalandena av betydelse.

I det tidigare fallet bedömer hovrätten att det inte är förenligt med gällande rätt att använda förvaltarskapet som en lösning när den enskilde vägrar lämna sitt samtycke till att dennes boendeform ändras. I det nu behandlade ärendet faller tingsrätten i sin bedömning tillbaka på den bedömning som hovrätten gör i det fall som redovisas närmast ovan, medan hovrätten istället kommer till en annan slutsats.

Med det resonemang som domstolen för i rättsfall 4 vore det verkningslöst att förordna en förvaltare med uppdrag att vårda en enskild i boendefrågor, eftersom en förvaltare inte kan anses ha ensam bestämmanderätt i dessa frågor. I förevarande fall vill den tilltänkta förvaltaren inte direkt tvinga den enskilde att byta boende utan, genom att företa vissa åtgärder som kan kräva en förvaltares behörighet, försöka få den enskilde att ändra inställning. Den tilltänkta åtgärd som framgår av beslutet är att låta den enskilde provbo på ett särskilt vårdboende. Vilka andra åtgärder som är påtänkta för att försöka få den enskilde att ändra inställning i boendefrågan framgår inte av beslutet.

En skillnad mellan det föregående målet och förevarande fall är att kvinnan i det förra ärendet redan tvångsvårdas på ett vårdhem. Hennes vård- och boendesituation kan därför eventuellt antas ha varit under kontroll. Det anges inte detaljerat hur boendesituationen ser ut för kvinnan i detta senare ärende, men det framgår av domstolens skäl att flera i hennes omgivning, däribland hennes gode man, hyser stor oro för hennes situation. Den oro som den berördes omgivning visar för henne synes ha stor betydelse för utgången i målet. Den omständigheten att det kan anses mer angeläget att få till ett byte av boende i det senare fallet för att hindra att den berörde far illa, kan antas utgöra skäl för att domstolen här kommer till en annan slutsats. Varför det inte är möjligt att istället använda sig av sådan tvångslagstiftning som står till buds i dessa situationer framgår inte av beslutet, men kanske är inte sådan lagstiftning tillämplig i förevarande situation.

---

¹⁴⁰ ÖÄ 1368-07.

Rättsfall 4 och förevarande rättsfall är inte direkt karaktäristiska i förhållande till övriga fall i studien. Liknande frågeställningar har inte förekommit i övriga fall i studien. Här sätts emellertid prövningen av hur förvaltarskapet kan användas på sin spets, varför fallen är viktiga att ha med i studien och lämpar sig för analys. Att förvaltarskapsinstitutet ska användas som en sista utväg när inga andra åtgärder står till buds framgår av principen om minsta ingripande åtgärd. Förevarande rättsfall visar emellertid, i kombination med rättsfall 4 i detta avsnitt, att det råder vissa oklarheter i hur förvaltarskapsinstitutet kan användas för att få till en ändring avseende en viss angelägenhet som den enskilde motsätter sig.

4.4 Anpassning efter den enskildes behov

4.4.1 Utgångspunkter

Kravet om att förvaltarskapet ska anpassas efter den enskildes behov har behandlats i avsnitt 3.1.2.4. Kravet innebär att ett förvaltarskap alltid ska anpassas efter den enskildes behov så att det inte utgör ett större ingrepp i den enskildes integritet än vad som är klart befogat. Av de ärenden jag studerat inför detta arbete har jag, utifrån de urvalsrekvisit som uppställts (se ovan avsnitt 1.3), valt ut tre ärenden som lämpar sig att analysera utifrån kravet på anpassning efter den enskildes behov.

4.4.2 Rättsfall 1

Rättsfallet¹⁴¹ gäller en 59-årig man, RN. RN har sedan tidigare en förvaltare förordnad för sig med uppdrag att bevaka hans rätt, förvalta hans egendom och sörja för hans person. RN har nu ansökt om att förvaltarskapet ska upphöra, alternativt ersättas med ett godmanskap. RN vill vidare att någon annan än den nu förordnade förvaltaren ska förordnas som hans ställföreträdare.

RN uppger att hans situation har förbättrats och att det inte föreligger några medicinska skäl för att han ska ha en förordnad ställföreträdare. Han bor nu i en egen lägenhet och sköter sina vardagliga angelägenheter själv. Han har inga skulder och inte heller några betydande tillgångar.

Överförmyndarnämnden i RN:s hemkommun bestrider ansökan och anför att RN har vissa ekonomiska tillgångar och en inte obetydlig årlig inkomst i form av bl.a. sjukersättning. Det händer flera gånger i veckan att RN gör inköp och beställningar utan förvaltarens samtycke som förvaltaren måste returnera. Att RN idag är skuldfri beror på att han har haft en förvaltare som har skött hans ekonomi. Överförmyndarnämnden anser att RN fortfarande har behov av hjälp och stöd av en god man eller förvaltare och att förvaltarskapet är att föredra för att bland annat förhindra att RN skuldsätter sig.

---

¹⁴¹ ÖÄ 703-10.

Av ingivet läkarintyg framgår att RN på grund av psykisk störning är ur stånd att vårda sig själv och sin egendom. Tingsrätten framhåller att det av utredningen framgår att RN fortfarande har behov av hjälp avseende sina rättsliga och ekonomiska angelägenheter. I dessa avseenden kan inte hjälpbehovet tillgodoses på något annat mindre ingripande sätt än genom förvaltare. Eftersom RN bor i en egen lägenhet där det finns larm till hemtjänsten och han i övrigt sköter sig på egen hand, anser tingsrätten att förvaltare kan begränsas så att det inte längre omfattar att sörja för RN:s person. Tingsrätten överlämnar till Överförmyndarnämnden att se till att RN får byta förvaltare, eftersom han inte är nöjd med den som nu är förordnad.

Överförmyndarnämnden överklagar tingsrättens beslut och yrkar att förvaltare även ska omfatta att sörja för RN:s person. Överförmyndarnämnden uppger att det har framförts klagomål från RN:s grannar och att han därför riskerar att bli avhyst samt att han ibland nekar de insatser som hemtjänsten erbjuder.

RN:s förvaltare anför att RN inte klarar av att bo i eget boende utan omfattande stödinsatser. Förvaltaren har ansett sig tvungen att ordna extra tillsyn av hemtjänst och socialt stöd. Detta har skett mot RN:s vilja och hade således inte varit möjligt om inte förordnandet omfattat att sörja för RN:s person. Förvaltaren anser att det är behövligt att någon håller sig informerad om RN:s personliga förhållanden för att tillse att han får det stöd, den hjälp och den omvårdnad han behöver, eftersom RN inte klarar det själv. Vidare kan inte RN utnyttja den hjälp som erbjuds enligt viss lagstiftning utan förvaltarens medverkan.

RN anser sig inte ha behov av hjälp med att sörja för sin person, eftersom han själv anser sig kunna klara av det. Det har inte framförts några klagomål från hyresvärdens sida och det är enligt RN inte sant att han stör sina grannar. Det stämmer inte heller att han inte tar emot hjälp från hemtjänsten. Han får besök av hemtjänsten två gånger per dag och han planerar inte att säga upp detta stöd.

Hovrätten konstaterar att det av det ingivna läkarintyget och utredningen framgår att RN är ur stånd att vårda sig och sin egendom i den mening som avses i 11 kap. 7 § FB och att hjälpbehovet inte kan tillgodoses på något mindre ingripande sätt än genom förvaltare. Frågan är dock, enligt hovrätten, om hjälpbehovet även omfattar att sörja för RN:s person. Att sörja för någons person innebär att förvaltaren ska se till att huvudmannen får den vård och omsorg denne behöver och har rätt till. RN får viss hjälp från hemtjänsten och den sociala öppenvården. På grund av RN:s hälsotillstånd kan hans behov av vård och omsorg emellertid inte fullt ut tillgodoses på detta sätt. Hovrätten anser inte att RN:s behov kan tillgodoses fullt ut genom någon annan mindre ingripande åtgärd, varför det beslutas att förvaltare även ska omfatta att sörja för RN:s person.

4.4.2.1 Reflektioner

Det är i förevarande fall fråga om en enskild som sedan tidigare har en förvaltare förordnad för sig. Huvudmannen har ansökt om att förvaltarskapet ska upphöra, eftersom han anser att han inte har behov av ställföreträdare. Frågan som blir föremål för mest diskussion i målet är huruvida förvaltarskapet behöver omfatta uppdrag för förvaltaren att sörja för huvudmannens person eller ej. Att förvaltarskapet ska bestå i de delar som avser huvudmannens ekonomiska och rättsliga angelägenheter blir inte föremål för några längre resonemang i vare sig tingsrättens eller hovrättens beslut.

I målet kan observeras att bedömningen av hur omfattande ett förvaltarskap ska vara i den praktiska bedömningen kan hänga nära samman med vilka åtgärder som kan anses tillräckliga för att tillgodose den hjälpbehövandes behov. Alternativa hjälpåtgärder i förevarande fall är insatser från hemtjänsten och den sociala öppenvården i RN:s hemkommun. Frågan blir emellertid om dessa alternativa hjälpinsatser är tillräckliga för att tillgodose RN:s behov. Domstolens resonemang leder fram till att hjälpåtgärderna från hemtjänsten och den sociala öppenvården inte är tillräckliga för att tillgodose hjälpbehovet, varför det anordnade förvaltarskapet även behöver omfatta att sörja för RN:s person. Hade insatser från hemtjänst och öppenvård ansetts tillräckliga hade förvaltarskapet kunnat begränsas till att endast avse förvaltning av egendom och bevakande av den enskildes rätt.

Rättsfallet visar hur hovrättens argumentation avseende ett förvaltarskaps omfattning kan se ut i fall där domstolen anser att förvaltarskapet ska vara omfattande. I detta fall bedöms förvaltarskapet behöva omfatta alla delar, dvs. det inskränks inte på något sätt för att innebära ett minskat ingrepp i den enskildes behov. Detta innebär givetvis inte att förvaltarskapet inte anpassas efter den enskildes behov. Förvaltarskapets omfattning ska prövas mot den enskildes behov och vara tillräckligt omfattande för att tillgodose den enskildes hjälpbehov och innebära ett tillräckligt skydd för denne.

4.4.3 Rättsfall 2

Rättsfallet¹⁴² rör en 23-årig man, MA, vars redan förordnade gode man har begärt att hon ska förordnas som förvaltare för MA för att förhindra skuldsättning. MA har samtyckt till detta och menar att det är tillräckligt att förvaltarskapet omfattar att bevaka hans rätt. Överförmyndaren i MA:s hemkommun har anfört att hon anser att uppdraget att förhindra skuldsättning ligger inom ramen för ”förvaltande av egendom” och inte inom att ”bevaka rätt”.

Tingsrätten framhåller att det av ingivet läkarintyg framgår att MA är ur stånd att vårda sin egendom. Att MA har god man hindrar honom inte från att skuldsätta sig, varför det inte är tillräckligt med ett godmanskap för att tillgodose MA:s hjälpbehov. Vidare anser tingsrätten att uppdraget för en

---

¹⁴² ÖÄ 1731-09.

förvaltare att förhindra att huvudmannen skuldsätter sig ligger i att bevaka dennes rätt och att det inte är funktionellt att dela upp förvaltarförordnandet så att en viss del av att bevaka huvudmannens rätt ligger på förvaltaren och andra delar på den gode mannen. MA:s gode man förordas därför som förvaltare för MA med uppdrag att bevaka hans rätt.

Överförmyndaren överklagar tingsrättens beslut och yrkar att hovrätten ska förordna MA:s sedan tidigare förordnade gode man som förvaltare endast för att förvalta MA:s egendom vad avser skuldsättning. Överförmyndaren har vidare anfört att tingsrättens förordnande av förvaltarskap för att bevaka MA:s rätt har medfört att MA:s rättshandlingsförmåga begränsats i större utsträckning än vad som är motiverat med hänsyn till hans hjälpbehov. MA har exempelvis förlorat rätten att själv ha kontakt med olika myndigheter. För att hjälpbehovet ska tillgodoses, dvs. att MA förhindras att skuldsätta sig gentemot tredje man, bör förvaltarskapet begränsas till att avse förvaltning av MA:s egendom.

MA medger ändring av tingsrättens beslut men anser att förvaltarskapet endast ska avse kontokreditförbindelser, kreditköp och andra låneavtal.

Hovrätten konstaterar att förvaltarskap inte får anordnas om det är tillräckligt att godmanskap anordnas eller att den enskilde får hjälp på något annat mindre ingripande sätt. Vidare ska förvaltarskapet anpassas till den enskildes behov i varje enskilt fall och får även begränsas till att avse viss angelägenhet. Utredningen i ärendet visar att MA:s behov av förvaltare endast avser begränsning av oönskad skuldsättning. Hjälpbehovet tillgodoses bäst genom att ett förvaltarskap anordnas som är begränsat att avse ingående av kontokreditförbindelser, kreditköp och andra låneavtal, varför MA:s gode man ska förordnas som förvaltare för MA endast i detta avseende och i övriga frågor fortsätter vara god man för MA.

4.4.3.1 Reflektioner

Detta mål tydliggör vikten av att förvaltarskapet anpassas till den enskildes behov och att detta anges på ett tydligt och riktigt sätt i domstolens beslut. Att förvaltarskapets omfattning avgränsas på ett sätt som inte är korrekt anpassat till den enskildes behov kan få stora negativa konsekvenser för huvudmannen.

Yrkandet som anges i tingsrätten innefattar att den gode man som redan är förordnad för MA ska vara dennes förvaltare vad gäller att hindra honom från att skuldsätta sig. MA kan antas vara av uppfattningen att detta uppdrag faller in under begreppet att bevaka någons rätt, medan överförmyndaren framhåller att ett sådant uppdrag bör omfattas av begreppet att förvalta någons egendom. Att tingsrätten gör bedömningen att uppdraget för en förvaltare att hindra en huvudman från att skuldsätta sig ingår i att bevaka huvudmannens rätt innebär negativa och missriktade konsekvenser för den enskilde, eftersom dennes rättshandlingsförmåga inskränks i större mån än vad som är motiverat samtidigt som det hjälpbehov som föranlett ansökan om

förvaltarskap, dvs. önskad skuldsättning, inte tillgodoses. MA har i och med förordnandet t.ex. förlorat möjligheten att själv sköta kontakter med olika myndigheter. Däremot torde förordnandet inte kunna användas för att hindra MA från att skuldsätta sig. Med hovrättens lösning att istället förordna den gode mannen att vara MA:s förvaltare endast avseende ingående av kontokreditförbindelser, kreditköp och andra låneavtal, blir den enskildes hjälpbehov tillgodosett på ett sätt som utgör en så liten inskränkning i hans personliga integritet som möjligt.

Rättsfallet visar hur ett förvaltarskap kan begränsas för att det ska vara anpassat till en enskilds behov. I detta fall kombineras hjälpinsatserna för den enskilde av dels ett godmanskap, dels ett förvaltarskap, vilket är en möjlig lösning för att inte inskränka den enskildes rättshandlingsförmåga i större mån än nödvändigt. Godmanskap kan alltså vara en tillräcklig åtgärd avseende vissa angelägenheter, medan förvaltarskap anses behövas avseende andra angelägenheter. I förhållande till övriga fall i studien är detta ärende karaktäristiskt vad gäller anpassningskravet, eftersom lösningen att begränsa förvaltarskapet till att endast avse den enskildes möjligheter till skuldsättning framstår som vanligt förekommande vid begränsning av förvaltarskap.

4.4.4 Rättsfall 3

Rättsfallet¹⁴³ gäller en 38-årig kvinna, TC. Överförmyndaren i TC:s hemkommun har, efter initiering av TC:s gode man, ansökt om att tingsrätten ska anordna förvaltarskap för TC med uppdrag att förvalta hennes egendom. TC uppger att det skulle vara till stor hjälp att ha en förvaltare och att hon skulle uppskatta ett sådant stöd. Överförmyndaren yrkar därutöver att det sedan tidigare anordnade godmanskapet även ska omfatta att bevaka TC:s rätt.

Det framgår av ingivet läkarintyg att TC på grund av sjukdom och psykisk störning är ur stånd att vårda sin egendom. Tingsrätten beslutar att förvaltarskap ska anordnas för TC med uppdrag att bevaka hennes rätt, sörja för hennes person och förvalta hennes egendom.

Överförmyndaren och TC:s tidigare gode man, nu förordnade förvaltare, överklagar tingsrättens beslut och yrkar att förvaltarskapet ska begränsas till att omfatta ingående av kontokreditförbindelser, kreditköp och andra låneavtal samt att ett godmanskap ska omfatta att förvalta TC:s egendom, bevaka hennes rätt och sörja för hennes person. Överförmyndaren anför att ett förvaltarskap inte ska göras mer omfattande än vad som behövs. Tingsrättens beslut gör att TC:s rättshandlingsförmåga inskränks och hennes integritet kränks i större omfattning än behövt och utöver vad som angetts i ansökan om förvaltarskap.

---

¹⁴³ ÖÄ 267-10.

TC:s förvaltare anser att TC endast är i behov av förvaltare avseende att begränsa hennes möjligheter till skuldsättning. Förvaltaren samtycker endast till att vara förvaltare om det rör sig om ett begränsat förvaltarskap. Dessutom har TC endast blivit informerad om och godkänt ett begränsat förvaltarskap i enlighet med tidigare yrkanden.

Hovrätten anser att det av utredningen i ärendet framgår att TC endast har behov av förvaltare avseende att förhindra att hon skuldsätter sig. För att detta hjälpbehov ska tillgodoses är det tillräckligt med ett begränsat förvaltarskap som avser kontokreditförbindelser, kreditköp och andra låneavtal. Hovrätten ändrar därför tingsrättens beslut i detta avseende. Hovrätten beslutar även att det godmanskap som sedan tidigare föreligger även ska omfatta att bevaka TC:s rätt, vilket TC samtyckt till.

4.4.4.1 Reflektioner

Liksom föregående fall visar detta ärende hur viktigt det är att förvaltarskapet på ett korrekt sätt anpassas till den enskildes behov. Det kan anses framstå som uppenbart att tingsrätten i detta fall har agerat direkt felaktigt när beslutet om ett obegränsat förvaltarskap fattats, eftersom ingen av parterna yrkat på ett så omfattande förvaltarskap och det inte heller framgår av tingsrättens skäl varför det skulle vara befogat att anordna ett så omfattande förvaltarskap. Inte heller framgår det av tingsrättens beslut att den berörde är ur stånd att vårda sig själv, utan endast sin egendom, varför det inte heller kan anses finnas rättslig grund för ett så omfattande förvaltarskap. Det funktionella rekvisitet är således inte uppfyllt i de delar som avser den berördes personliga angelägenheter.

I hovrätten rättas tingsrättens misstag till. Hovrätten gör bedömningen att det i detta fall är tillräckligt med ett begränsat förvaltarskap som avser kontokreditförbindelser, kreditköp och andra låneavtal. Därtill beslutas att det redan föreliggande godmanskapet ska utvidgas till att även omfatta att bevaka den berördes rätt. En förutsättning för att så kan ske är att den som anordnandet avser samtycker till det, vilket TC gör.

Liksom föregående ärende visar detta rättsfall hur ett förvaltarskap kan begränsas för att det ska vara anpassat till en enskilds behov. Även i detta fall kombineras hjälpinsatserna för den enskilde av dels ett godmanskap, dels ett förvaltarskap, vilket är en möjlig lösning för att inte inskränka den enskildes rättshandlingsförmåga i större mån än nödvändigt. Godmanskap kan alltså vara en tillräcklig åtgärd avseende vissa angelägenheter, medan förvaltarskap anses behövas avseende andra angelägenheter. Även detta ärende är karaktäristiskt för studien i det avseendet att denna typ av begränsning av förvaltarskapet förekommer i flera andra ärenden.

5 Analys

5.1 Gällande rätt och tillämpning

Syftet med detta arbete har varit att närmare studera anordnandet av förvaltarskapet och undersöka hur tillämpningen av relevanta bestämmelser kan se ut i praktiken.

Den första frågeställningen som detta arbete hade som utgångspunkt att besvara var vilka grunderna för förvaltarskapets anordnande är. Denna frågeställning har besvarats och summerats ovan i avsnitt 3.3.

Uppsatsens andra uppställda frågeställning var hur bestämmelserna om grunderna för förvaltarskapets anordnande tillämpas praktiskt. Det har redan framhållits att materialet som används från Hovrätten över Skåne och Blekinge inte är heltäckande eller ligger till grund för en analys för hur gällande rätt på området generellt ser ut. Istället har syftet i detta avseende varit att undersöka hur den praktiska tillämpningen av de aktuella bestämmelserna *kan* se ut. Således är de slutsatser som kan dras och den diskussion som kan föras utifrån den empiriska undersökningen inte talande för hur bestämmelserna om förvaltarskapets anordnande tillämpas generellt, utan endast hur de i de fall som studerats närmare har tillämpats vid Hovrätten över Skåne och Blekinge. Även om studien inte kan beskriva den generella tillämpningen är den empiriska undersökningen emellertid viktig, eftersom liknande studier av den praktiska tillämpningen av förvaltarskapsbestämmelserna inte tidigare gjorts. Många människor berörs på ett mycket ingripande sätt av lagstiftningen och tillämpningen av densamma. Det är viktigt att studier görs med syfte att undersöka att dessa bestämmelser tillämpas på ett sätt som är rättssäkert och svarar mot enskildas behov av ställföreträdarskap.

Vad som tidigt kunde klarläggas var att bedömningen av en persons hälsotillstånd, det vill säga det medicinska rekvisitet, sällan, om någonsin, diskuteras ingående av domstolen. Bedömningen görs istället mot bakgrund av inhämtade läkarintyg där dels den berördes sjukdomstillstånd konstateras, dels att den berörde på grund av sjukdomstillståndet även är ur stånd att vårda sig själv och/eller sin egendom, dvs. att den berörde omfattas av det funktionella rekvisitet. Från domstolens sida behandlas både det funktionella rekvisitet och det medicinska rekvisitet normalt i en standardmotivering där rätten konstaterat att det genom ett visst ingivet läkarintyg är visat att den som är föremål för prövningen, på grund av ett visst hälsotillstånd, är ur stånd att vårda sig själv och/eller sin egendom. Inte i ett enda av de rättsfall jag studerat har domstolen fört något längre resonemang varken om vilka hälsotillstånd som kan ligga till grund för ett förvaltarskapsförordnande eller om det hälsotillstånd som angivits medför att den berörde saknar beslutsförmåga, dvs. att det föreligger kausalitet mellan det medicinska rekvisitet och det funktionella rekvisitet.

I det andra fallet som analyserats utifrån de medicinska och funktionella rekvisiten är det inte fråga om hur dessa grunder ska bedömas utan hur den medicinska utredningen, dvs. läkarintyget ska anses utgöra ett tillräckligt beslutsunderlag. I fallet anser hovrätten att det läkarintyg som grundats på en undersökning som företagits 14 månader innan det att läkarintyget utfärdades, åtminstone i kombination med uttalanden från läkaren, utgjorde ett tillräckligt underlag för rätten för att den skulle kunna bedöma att förutsättningarna för att anordna förvaltarskap var uppfyllda.

Det kan konstateras att läkarintygen har en stor påverkan på utgången i ärendet. Detta visas tydligt vid en analys av rättsfall 1 i samma avsnitt. Förutom i rättsfall 2 i nämnda avsnitt, har domstolen inte i ett enda fall av samtliga fall jag studerat inför detta arbete, i sin argumentation problematiserat kring innehållet i ett utfärdat läkarintyg. Detta är anmärkningsvärt, eftersom bedömningen av framförallt det funktionella rekvisitet i teorin framstår som relativt komplicerad.

Beträffande hovrättens tillämpning vid bedömningen av principen om minsta ingripande åtgärd kan följande sägas. I flera fall hänvisar hovrätten till NJA 1992 s. 863 I, som visar sig ha fått en viktig betydelse för prövningen av förevarande rekvisit, främst vid bedömningen av om det kan anses tillräckligt att förordna god man. Domstolen har, med hänvisning till nämnda rättsfall, ansett att det i vissa fall är nödvändigt att faktiskt pröva om ett godmanskap kan tjäna som en tillräcklig hjälpåtgärd i praktiken. Skulle det visa sig att så inte är fallet får frågan om förvaltarskap tas upp igen, efter att en ordning med godmanskap har prövats. Huvudargumentet som anförs för att godmanskap inte utgör en tillräcklig insats är att det föreligger en risk för att den enskilde företar s.k. kolliderande rättshandlingar. Här får, som tidigare anförts, den enskildes samtycke betydelse. Motsätter sig den enskilde uttryckligen att godmanskap anordnas är det överhuvudtaget inte möjligt att använda en sådan lösning. Även om den enskilde inte uttryckligen motsätter sig att godmanskap anordnas kan det emellertid vara svårt för domstolen att bedöma huruvida det föreligger ett seriöst menat samtycke från den enskildes sida, eller att den enskilde har förmåga att samarbeta med en god man. Denna problematik framkommer i rättsfallen 2 och 3 i avsnitt 4.3.3 respektive 4.3.4.

Bedömningen har visat sig vara svårare i det fall där den enskildes hjälpbehov bedöms vara akut och det måste göras en avvägning mellan den risk det innebär för den enskilde att inte få sitt hjälpbehov tillgodosett genom en tillräcklig hjälpåtgärd och den integritetskränkning det innebär för den enskilde att få en förvaltare förordnad. Denna avvägning torde främst komma i fråga i fall där det är den enskildes förmåga att sköta sina personliga angelägenheter som föranlett ansökan om förvaltarskap, och inte i samma mån i fall där den enskilde främst behöver hjälp med ekonomiska angelägenheter.

Vid bedömningen av principen om minsta ingripande åtgärd har särskilt rättsfall 1 under avsnitt 4.3.2 fångat mitt intresse. Hovrätten har i detta fall angett två skäl för att godmanskap inte utgjort en tillräcklig åtgärd. Dessa är

dels motsättningar mellan den berördes barn, dels att ingen av de som tillfrågats som gode män har varit villiga att åta sig uppdraget. Som redan framhållits kan inte sägas huruvida hovrättens bedömning fått en annan utgång om någon faktiskt varit villig att vara god man för den hjälpbehövande. Att hovrätten anger detta som ett skäl för sin bedömning föranleder mig emellertid att anta att den praktiska omständigheten att överförmyndaren inte lyckas hitta någon som är villig att ställa upp som god man, i förevarande fall har utgjort grund för att den enskildes hjälpbehov inte kan tillgodoses genom den minst ingripande åtgärd som annars hade kunnat vara för handen.

Här ska även rättsfall 4 och 5 i avsnitt 4.3.5 respektive 4.3.6 lyftas fram. I båda dessa fall är grunden för ansökan om förvaltare att det av vissa parter anses önskvärt att få till en ändring i den enskildes boendesituation, vilket den enskilde motsätter sig. I förarbetena har framhållits att förvaltare inte får bli en lösning när den enskilde vägrar samtycka till en god mans föreslagna åtgärder som angår djupt kända angelägenheter, även om den gode mannens förslag är att anse som de ekonomiskt mest fördelaktiga. Det har även framhållits att den enskilde i allmänhet själv bör få bestämma i frågor som rör boende och innehåll i erbjuden vård. I linje med dessa förarbetsuttalanden anser domstolen i rättsfall 4 att det inte är förenligt med gällande rätt att använda förvaltarskapet på detta sätt. Domstolen anser inte att en förordnad förvaltare har ensam bestämmanderätt i frågor om bland annat boende, varför det inte är rimligt att förordna en förvaltare med uppdrag att vårda den enskilde endast i en sådan fråga. Istället får den tvångsvårdslagsstiftning som står till buds användas för att tillgodose den enskildes hjälpbehov. I rättsfall 5 kommer emellertid domstolen inte till samma slutsats. Varför de gör en annan bedömning i detta fall framgår inte klart av domstolens resonemang, men torde kunna härledas till oron för att inte kunna tillgodose den enskildes skyddsbehov i tillräcklig mån.

Vad gäller kravet på att förvaltarskapet ska anpassas efter den enskildes behov i varje enskilt fall kan först och främst, utifrån den empiriska underökningen i denna del, framhållas hur viktigt det är att domstolen gör denna bedömning på ett korrekt och välavvägt sätt. Två rättsfall i studien visar att ett felaktigt begränsat förvaltare kan medföra stora och negativa konsekvenser för den enskilde. Konsekvenserna blir dels att den enskildes rätts-handlingsförmåga begränsas i obefogat stor utsträckning, dels att det faktiska hjälpbehovet kanske inte tillgodoses i tillräcklig mån.

Det har i förarbetena framhållits att förvaltarskapets omfattning kan behöva anges detaljerat för att i största möjliga mån vara anpassat till den enskildes behov. I flera fall som behandlats i samband med anpassningskravet visar hovrätten exempel på hur ett förvaltare kan anpassas för att tillgodose den enskildes hjälpbehov på ett sätt som inte medför ett större ingrepp i den enskildes integritet än vad som kan anses befogat. I ett par fall har den enskilde endast haft behov av förvaltare för att hindra honom eller henne från att skuldsätta sig. Domstolens lösning i dessa fall har varit att låta förvaltar-

skapet omfatta endast kontokreditförbindelser, kreditköp och andra låneavtal.

5.2 Tillämpningens ändamålsenlighet

Den tredje frågeställningen som ämnas besvaras i denna uppsats är huruvida tillämpningen av 11 kap. 7 § FB är ändamålsenlig i förhållande till bestämmelsens syfte och lagstiftarens intentioner. Förvaltarskapsinstitutet är tänkt att vara ett flexibelt institut som tillgodoser det skyddsbehov som individer med nedsatt beslutsförmåga är i behov av. Samtidigt är en viktig princip att förvaltarskapet inte ska utgöra ett större ingrepp i den enskildes integritet än vad som är klart motiverat. Principen om minsta ingripande åtgärd kan uppställas som ett rekvisit för bestämmelsens tillämplighet, men kan även sägas vara en övergripande princip som lyser igenom i hela tillämpningen av reglerna om ställföreträdarskap. Härav följer dels att förvaltarskapet ska användas endast som en sista utväg när andra åtgärder inte är tillräckliga, dels att förvaltarskapet ska anpassas så att det utgör ett så litet ingrepp som möjligt för den enskilde.

Hur förhåller sig då dessa intentioner till den undersökning av den praktiska tillämpningen av 11 kap. 7 § FB som gjorts i detta arbete?

För det första ska ändamålsenligheten i tillämpningen i förhållande till lagstiftningens skyddsfunktion diskuteras. Huruvida individers skyddsbehov tillgodoses måste givetvis bedömas utifrån hur individers skyddsbehov anses se ut. Hur det faktiska skyddsbehovet ser ut hänger samman med bedömningen av det funktionella rekvisitet, dvs. bedömningen av huruvida den enskilde är ”ur stånd”. Som framhållits ska detta rekvisit bedömas utifrån den enskildes kognitiva förmåga, men även utifrån hur svåra och komplexa beslut den enskilde kan tänkas behöva fatta. Den empiriska studien visar att domstolen bedömer huruvida både det medicinska rekvisitet och det funktionella rekvisitet är uppfyllda utifrån vad som angivits i det i målet ingivna läkarintyget. Läkarintyget är inte den enda utredningen som beaktas av domstolen i dessa mål. Domstolen får förhoppningsvis en någorlunda god helhetsbild vid de muntliga förhandlingarna då bl.a. den enskilde själv, i den mån denne kan höras, den enskildes gode man eller ombud, överförmyndaren och den enskildes anhöriga får lämna uppgifter om den enskildes förhållanden. Emellertid visar sig domstolens prövning av rekvisiten oftast endast i en standardmotivering som hänvisar till vad som framkommit i det ingivna läkarintyget.

Jag har redan i föregående avsnitt belyst läkarintygets stora betydelse för den praktiska tillämpningen. Det har konstaterats att läkarintyget är av avgörande betydelse för utgången i dessa ärenden. Inte i ett enda fall har domstolen gjort en bedömning av det medicinska eller funktionella rekvisitet som skiljer sig från läkarutlåtandet. Den praktiska tillämpningen av bestämmelserna säger dessutom en del om vilka kvalitetskrav som ställs på de medicinska utredningarna. Det har i ett fall godkänts att ett utfärdat läkarin-

tyg grundat sig på en medicinsk undersökning av den enskilde som företags förhållandevis lång tid efter utfärdandet, om än i kombination med uttalanden från läkaren.

Att innehållet i läkarintygen inte problematiseras i högre utsträckning av rätten kan tyckas anmärkningsvärt, eftersom läkarens bedömning ligger till grund även för bedömningen av det funktionella rekvisitet som får sägas framstå som relativt komplicerad. Att en läkare är den som bäst kan bedöma huruvida det medicinska rekvisitet är uppfyllt är fullt rimligt, däremot kan det ifrågasättas om bedömningen av huruvida det funktionella rekvisitet är uppfyllt ska avgöras endast utifrån ett läkarutlåtande. Nämnas kan också att läkarintyget inte endast får betydelse för bedömningen av de medicinska respektive funktionella rekvisiten utan även för den enskildes möjlighet att komma till tals i processen. Som framhållits ska läkaren ange i läkarintyget huruvida denne anser att den enskilde kan höras muntligen utan att det medför skada för honom eller henne eller om dennes tillstånd är sådant att denne uppenbarligen inte förstår vad saken gäller. Samtidigt är ett viktigt syfte med att den enskilde ska höras muntligen i processen att rätten ska få en möjlighet att bilda sig en egen uppfattning om den enskildes hälsotillstånd och förmåga.

Huruvida tillämpningen är ändamålsenlig i förhållande till lagstiftningens skyddsfunktion är svårt att bedöma, eftersom detta måste bedömas utifrån den enskildes faktiska skyddsbehov i varje enskilt fall. Vad som emellertid kan framhållas är att det kan finnas vissa brister i hur bedömningen av den enskildes hjälpbehov, dvs. dennes beslutsförmåga, utreds. Frågor om den enskildes hjälpbehov aktualiseras även vid bedömningen av principen om minsta ingripande åtgärd och vid bedömningen av anpassningskravet. Hur lagstiftningens skyddssyfte får genomslag i dessa bedömningar diskuteras närmare nedan.

För det andra har lagstiftarens intention, som framhållits, även varit att förvaltarens ska användas som en sista utväg när andra mindre ingripande åtgärder eller godmanskap inte är tillräckligt. Huruvida tillämpningen är ändamålsenlig i förhållande till denna intention får bedömas utifrån principen om minsta ingripande åtgärd. Som rekvisit innebär denna att förvaltarens ska inte få anordnas om den enskildes hjälpbehov kan tillgodoses genom godmanskap eller andra mindre ingripande åtgärder. De anledningar som främst nämns som grund för att godmanskap inte anses vara en tillräcklig hjälpåtgärd är främst att den enskilde inte samtycker till att godmanskap anordnas och att det föreligger en risk för kolliderande rättshandlingar.

Den enskildes samtycke i fråga om ställföreträdarskap får således betydelse i fråga om vad som anses utgöra en tillräcklig hjälpåtgärd. Även i fall där den enskilde samtycker till att en god man förordnas kan det ibland vara besvärligt för domstolen att bedöma den enskildes vilja och förmåga att samarbeta med en god man. I praxis har framhållits att det i vissa fall kan vara nödvändigt att först pröva om en ordning med godmanskap faktiskt kan utgöra en tillräcklig hjälpåtgärd, innan det är möjligt att avgöra om det finns

ett behov av mer ingripande åtgärder i form av förvaltarskap. Den empiriska studien visar att hovrätten ofta använder sig av detta resonemang och ofta beslutar att godmanskap först ska prövas som hjälpinsats innan frågan om förvaltarskap kan tas upp på nytt. I detta hänseende får framhållas att den praktiska tillämpningen väl överensstämmer med lagstiftarens intentioner. Det får anses vara en rättssäker och rimlig lösning att låta pröva i praktiken om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig i förhållande till den enskildes behov, istället för att göra en prövning härav utifrån antaganden om huruvida den enskilde kan *antas* kunna samarbeta med en god man.

Av studien har det visat sig att det kan vara svårt för domstolen att tillse både att den enskildes skyddsbehov tillgodoses i tillräcklig mån och att principen om minsta ingripande åtgärd blir tillräckligt utredd. Möjligen kan en enskilds akuta behov av insatser avseende personliga angelägenheter ibland innebära att det inte finns praktisk möjlighet att först undersöka om det i praktiken kan vara tillräckligt att förordna en god man, utan att riskera att den enskilde far illa av att tillräckliga hjälpåtgärder inte ges i tid.

Vidare visar undersökningen att det kan finnas oklarheter gällande vilka omständigheter som kan utgöra grund för att godmanskap eller andra mindre ingripande åtgärder inte anses vara tillräckliga. Domstolen har vid ett tillfälle gjort bedömningen av detta rekvisit utifrån omständigheter som inte är direkt hänförliga till den enskildes egna behov eller inställning. Man kan fråga sig om rekvisitet ska prövas utifrån omständigheter som är hänförliga till den hjälpbehövande och dennes inställning eller hjälpbehov, eller om även andra praktiska omständigheter ska kunna få betydelse för bedömningen. Förarbeten eller praxis ger inte någon direkt ledning i dessa frågor. Som framhållits är de anledningar som främst nämns som grund för att godmanskap inte anses vara en tillräcklig hjälpåtgärd är främst att den enskilde inte samtycker till att godmanskap anordnas och att det föreligger en risk för kolliderande rättshandlingar, dvs. förhållanden som får anses kunna hänföras till den hjälpbehövandes egen inställning och förhållanden. Det framstår, enligt mig, inte som en helt rättssäker lösning att även praktiska omständigheter, som inte är hänförliga till den enskilde och dennes inställning eller hjälpbehov, kan utgöra en grund för att godmanskap inte ska bedömas som en tillräcklig hjälpåtgärd. Emellertid kvarstår då frågan vad rätten är ämnad att göra om den anser att ett godmanskap är en tillräcklig hjälpåtgärd, men inte lyckas hitta någon som är villig att ta sig an uppdraget. Kanske är systemet med gode män och förvaltare, som bygger på att det finns individer som är villiga att ställa upp som ställföreträdare, inte ett system som tillräckligt kan tillgodose behoven.

Vid bedömningen av tillämpningens ändamålsenlighet i förhållande till principen om minsta ingripande åtgärd kan även diskuteras huruvida anordnande av förvaltarskap ska kunna vara en möjlighet då den enskilde motsätter sig en viss åtgärd. Lagstiftarens intentioner avseende förvaltarskapets flexibilitet och att det ska användas som en sista utväg när andra åtgärder inte är tillräckliga, kan ibland få stå tillbaka till förmån för att den enskildes skyddsbehov ska kunna tillgodoses i tillräcklig mån. För den enskilde kan

detta givetvis få stora och svåra konsekvenser. I viss mån kan tillämparens försök att i tillräcklig mån tillgodose den enskildes skyddsbehov tyckas ha inkräktat väl långt på framförallt principen om minsta ingripande åtgärd. Det får sägas vara högst tveksamt att det skulle vara förenligt med lagstiftarens intentioner att förordna en förvaltare för att få till stånd en förändring i den enskildes boendesituation som den enskilde motsätter sig. Det kan ifrågasättas om inte annan tvångslagstiftning som står till buds i dessa situationer företrädesvis bör användas i förhållande till förvaltarskapsinstitutet.

Den praktiska tillämpningen i förhållande till bedömningen av principen om minsta ingripande åtgärd får i stort sägas vara ändamålsenlig i vad mån avser bedömningen av om andra åtgärder först behöver prövas i praktiken. I vad mån avser vilka omständigheter som ska vägas in i bedömningen av rekvisitet och framförallt i vad mån förvaltarskapet ska kunna användas som åtgärd för att nå ändring i en fråga som den enskilde motsätter sig kvarstår emellertid en del frågor. Tillämpningen framstår i detta senare avseende som delvis motsägelsefull och saknar till viss del logiska motiveringar.

För det tredje var en viktig intention hos lagstiftaren vid införandet av förvaltarskapsinstitutet att förvaltarskapet, till skillnad från omyndigförklaringen, skulle vara ett flexibelt institut som inte skulle behöva innebära ett större ingrepp i den enskildes integritet än vad som var klart befogat. För att tillgodose denna intention ska förvaltarskapet alltid anpassas till den enskildes behov och får begränsas till att t.ex. endast avse en viss angelägenhet eller viss egendom. Vad gäller den praktiska tillämpningens ändamålsenlighet i förhållande till anpassningskravet kan först och främst, utifrån den empiriska undersökningen i denna del, framhållas hur viktigt det är att domstolen gör denna bedömning på ett korrekt och välavvägt sätt. Hovrättens tillämpning i denna del av prövningen har inte föranlett några särskilda kritiska synpunkter. Däremot får tingsrätterna i två av de rättsfall som studerats sägas ha begått stora misstag. Bedömningen av hur omfattande ett förvaltarskap ska vara får givetvis stora konsekvenser för den hjälpbehövande. Beslutar exempelvis domstolen att förvaltarens uppdrag ska omfatta att bevaka den enskildes rätt istället för att förvalta den enskildes egendom förlorar den enskilde sin rättshandlingsförmåga i fel avseenden samtidigt som det hjälpbehov som den enskilde har inte blir tillgodosett. Domstolen har här en mycket viktig uppgift i att fastställa hur hjälpbehovet för den enskilde faktiskt ser ut och hur förvaltarskapet ska anpassas för att avhjälpa det föreliggande behovet och samtidigt inte inskränka den enskildes rättshandlingsförmåga i större omfattning än vad som är nödvändigt.

Det har i förarbetena framhållits att förvaltarskapets omfattning kan behöva anges detaljerat för att i största möjliga mån vara anpassat till den enskildes behov. I flera fall som behandlats i samband med anpassningskravet visar hovrätten exempel på hur ett förvaltarskap med fördel kan anpassas för att tillgodose den enskildes hjälpbehov på ett sätt som inte medför ett större ingrepp i den enskildes integritet än vad som kan anses befogat. I ett par fall har den enskilde endast haft behov av förvaltare för att hindra att honom eller henne från att skuldsätta sig. Domstolens lösning i dessa fall har varit

att låta förvaltarskapet omfatta endast kontokreditförbindelser, kreditköp och andra låneavtal, vilket synes vara ett skarpt begränsat förvaltarskap som är väl anpassat efter den enskildes behov. Mot denna bakgrund får, utifrån lagstiftarens intention om förvaltarskapets flexibilitet, tillämpningen som studerats till stor del bedömas vara ändamålsenlig.

5.2.1 Slutsats

I stora drag får den tillämpning av 11 kap. 7 § FB som studerats i detta arbete sägas vara ändamålsenlig i förhållande till lagstiftarens intentioner. Störst svårigheter verkar tillämparen möta i fall där den enskildes beslutoförmåga främst rör vården av den enskilde själv, och alltså inte endast ekonomiska angelägenheter, och då det är tveksamt om en mindre ingripande åtgärd, eller ett mer begränsat förvaltarskap kan tillgodose den enskildes skyddsbehov i tillräcklig mån. Lagstiftarens intentioner avseende förvaltarskapets flexibilitet och att det ska användas som en sista utväg, kan ibland få stå tillbaka till förmån för att den enskildes skyddsbehov ska kunna tillgodoses i tillräcklig mån. För den enskilde kan detta givetvis få stora och svåra konsekvenser. Även ett skarpt begränsat förvaltarskap innebär ett stort ingrepp i en enskilds integritet och innebär att denne förlorar rätten att själv bestämma i frågor som omfattas av förvaltarskapsförordnandet. I viss mån kan tillämparens försök att i tillräcklig mån tillgodose den enskildes skyddsbehov tyckas inkräkta väl långt på principen om minsta ingripande åtgärd.

5.2.2 Avslutande reflektion

Antalet individer som berörs av reglerna av förvaltarskap är många. Med tiden antas dessutom denna grupp av hjälpbehövande individer öka. För att kunna säga något mer om reglernas ändamålsenlighet i förhållande till enskildas behov är det nödvändigt att fler praktiska undersökningar av bestämmelsernas praktiska tillämpning görs. För att slutsatser ska kunna dras om hur det förhåller sig med rättssäkerheten för enskilda och huruvida reglerna tillämpas i enlighet med lagstiftarens syfte, måste det undersökas hur regelverket tillämpas av domstolarna och hur processerna i dessa ärenden ser ut. Av utrymmesskäl har processen i dessa mål inte fått något särskilt stort utrymme i denna uppsats. Det hade emellertid varit intressant och viktigt att undersöka den praktiska handläggningen och processerna i dessa mål närmare för att studera hur de enskildas rättigheter tillvaratas i dessa processer. Detta skulle kunna vara av särskilt intresse eftersom dessa ärenden avgörs i allmän domstol och inte i allmän förvaltningsdomstol. Förvaltarskapet innebär ett stort ingrepp i en individs integritet och lagstiftningen härom liknar till stor del sådan sociala tvångs- och skyddslagstiftning som behandlas i allmänna förvaltningsdomstolar. Det vore därför intressant att undersöka om det finns någon skillnad i hur enskildas rättigheter tillvaratas i processer om anordnande av förvaltarskap i förhållande till tvångsvårdsprocesser i allmän förvaltningsdomstol.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

- Prop. 1974:142 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m.m.
- Prop. 1987/88:124 Om god man och förvaltare.
- Prop. 1990/91:194 Om förverkande av rätt att ta arv, m.m.
- Prop. 1993/94:251 Förmynderskapslagstiftningen.
- Prop. 2007/08:150 Förmynderskapsrättsliga frågor.
- SOU 1970:67 Förmynderskap.
- SOU 1986:50 God man och förvaltare; delbetänkande från förmynderskapsutredningen
- SOU 2004:112 Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna.
- Ds Ju 1974:7 Förmynderskap: promemoria med förslag till ändringar i förmynderskapslagstiftningen m.m.
- Dir 1984:35 Översyn av lagstiftningen om förmynderskap och godmanskap.
- Dir. 1985:55 Tilläggsdirektiv till utredningen (Ju 1984:07) med uppdrag att se över lagstiftningen om förmynderskap och godmanskap.
- Dir. 2012:16 Bättre förutsättningar för gode män och förvaltare.
- NJA II 1924

Rekommendationer, rapporter och allmänna råd

Socialstyrelsen, *Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning, svensk version 2011 (ICD-10-SE)*

Riksrevisionen, RiR 2006:5, *Länsstyrelsernas tillsyn över överförmyndarna*

Europarådet, Recommendation No. R (99) 4 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on February on Principles Concerning the Legal Protection of Incapable Adults

Litteratur

Adlercreutz, Axel, *Avtalsrätt I*, uppl. 13, Juristförlaget, Lund 2011

Bryman, Allan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, uppl. 2, Liber, Malmö 2011

Dahlstedt, Ann-Charlotte, Björnsfeldt-Rex, Gunilla, *God man – förvaltare*, andra upplagan, Studentlitteratur, Lund 2007

Odlöw, Torbjörn, *Ställföreträdare för vuxna; kamrer eller handledare?*, Jure, Stockholm 2005

Rynning, Elisabeth, *Samtycke till medicinsk vård och behandling; en rättsvetenskaplig studie*, Iustus Förlag, Uppsala 1994

Walín, Gösta, Vängby, Staffan, *Föräldrabalken; en kommentar, Del I, 11-13 kap.*, Norstedts juridik, Stockholm 2010

Winroth, Alfred, Ossian, *Svensk civilrätt IV – Förmynderskap och kuratel*, P.A. Norstedts & Söner, Stockholm 1903

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från Högsta domstolen

NJA 1992 s 863 I och II

Rättsfall från Hovrätten över Skåne och Blekinge

ÖÄ 1854-11

ÖÄ 2889-10

ÖÄ 703-10

ÖÄ 267-10

ÖÄ 2062-09

ÖÄ 1731-09

ÖÄ 3006-08

ÖÄ 2649-08

ÖÄ 1388-08

ÖÄ 1368-07